

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЗ «ЛУГАНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА»**

І.Г Новосколькова

ОСНОВИ ЛІКАРСЬКОЇ РЕЦЕПТУРИ

Методичний посібник для студентів

Старобільськ – 2016

Рецензенти:

А.І.Ягнюк – кандидат медичних наук, доцент кафедри хірургії Харківського національного медичного університету.

І.М.Грубнік – кандидат фармацевтичних наук, доцент кафедри промислової фармації Харківського національного фармацевтичного університету.

Новосколькова І.Г. Основи лікарської рецептури: методичний посібник / Ірина Геннадіївна Новосколькова. – 2016. – 72 с.

У посібнику викладено навчальний матеріал із лікарської рецептури за новою навчальною програмою.

Для кожного заняття наведено матеріал для аудиторної і позааудиторної роботи студентів, який потребує опрацювання, логічного та клічного мислення. Характерною особливістю видання є завдання професійного спрямування, а саме складання рецептів, оформлення їх на різні форми ліків, вивчення видів лікарських форм та вивчення доз.

Для студентів медичної спеціальності «Лабораторна діагностика» вищих навчальних закладів III – IV рівнів акредитації.

Рекомендовано до друку Вченою радою

Луганського національного університету імені Тараса Шевченка

(протокол № ____ від _____ 2016 р.)

©Новосколькова І.Г., 2016

ПЕРЕДМОВА

У системі підготовки фахівців зі спеціальності «Лікарська справа» важливе місце відводиться вивченню фармакології. Студентам потрібно опрацювати багато інформаційного матеріалу. На цьому шляху від незнання до знань, умінь і навичок важливе значення мають підручники, відповідні сучасним вимогам, посібники.

Запропонований методичний посібник з «Основ лікарської рецептури» допоможе студентові ліпше засвоїти навчальний матеріал.

У посібнику викладено навчальний матеріал із лікарської рецептури за новою навчальною програмою. Для кожного заняття наведено матеріал для аудиторної і позааудиторної роботи студентів, який потребує опрацювання, логічного та клічного мислення. Характерною особливістю видання є завдання професійного спрямування, а саме складання рецептів, оформлення їх на різні форми ліків, вивчення видів лікарських форм та вивчення доз.

ОСНОВИ ЛІКАРСЬКОЇ РЕЦЕПТУРИ

ЛІКАРСЬКА РЕЦЕПТУРА - це розділ науки про лікарський засіб, який стосується правил виписування його у різних лікарських формах.

У законі України “Про лікарські засоби” (від 4.04.1996 р.) наводяться пояснення деяких термінів, з якими ми зустрічаємося в процесі вивчення фармакології та лікарської рецептури, зокрема:

ЛІКАРСЬКІ ЗАСОБИ - речовини або їх суміші природного, синтетичного чи біотехнологічного походження, які застосовуються для запобігання вагітності, профілактики, діагностики та лікування захворювань людей або зміни стану і функції організму. До лікарських засобів належать: а) діючі речовини (субстанції); б) готові лікарські засоби (лікарські препарати, ліки, медикаменти); в) гомеопатичні засоби; г) засоби, які використовуються для виявлення збудників хвороб, а також боротьби із збудниками хвороб або паразитами; д) лікарські косметичні засоби та лікарські домішки до харчових продуктів.

ГОТОВІ ЛІКАРСЬКІ ЗАСОБИ (ЛІКАРСЬКІ ПРЕПАРАТИ, ЛІКИ, МЕДИКАМЕНТИ) - дозовані лікарські засоби у тому вигляді та стані, в якому їх застосовують.

ДІЮЧІ РЕЧОВИНИ (СУБСТАНЦІЇ) - біологічно активні речовини, які можуть змінювати стан і функції організму або мають профілактичну, діагностичну чи лікувальну дію та використовуються для виробництва готових лікарських засобів.

ДОПОМІЖНІ РЕЧОВИНИ - додаткові речовини, необхідні для виготовлення готових лікарських форм.

ОТРУЙНІ ЛІКАРСЬКІ ЗАСОБИ - лікарські засоби, віднесені до отруйних Міністерством охорони здоров'я України.

СИЛЬНОДІЮЧІ ЛІКАРСЬКІ ЗАСОБИ - лікарські засоби, віднесені до сильнодіючих Міністерством охорони здоров'я України.

ДЕРЖАВНИЙ РЕЄСТР лікарських засобів України - нормативний документ, який містить відомості про лікарські засоби, дозволені для виробництва і застосування в медичній практиці.

ДЕРЖАВНА ФАРМАКОПЕЯ УКРАЇНИ - правовий акт, що містить загальні вимоги до лікарських засобів, фармакопейні статті, а також методики контролю (фізико-хімічні, хімічні, біологічні) якості лікарських засобів.

ФАРМАКОПЕЙНА СТАТТЯ - нормативно - технологічний документ, який встановлює вимоги до лікарського засобу, його упаковки, умов і терміну зберігання та методів контролю його якості.

Якість лікарського засобу - сукупність властивостей, які надають лікарському засобу здатність задовольняти споживачів відповідно до свого призначення і відповідають вимогам, встановленим законодавством .

Фармакопея містить довідкові таблиці, таблиці максимальних разових та добових доз отруйних та сильнодіючих лікарських засобів для дорослих і дітей.

Лікарські препарати і лікарські форми, складові частини яких, дози і спосіб виготовлення наведені у фармакопеї, називають **офіційними** (від лат. officina - майстерня, лабораторія), а лікарські форми, які готуються в аптеці за рецептом лікаря - **магістральними** (від лат. magister - вчитель, керівник).

На сучасному етапі у багатьох країнах світу проявляється тенденція до застосування міжнародних назв лікарських препаратів, згідно єдиної латинської хімічної номенклатури лікарських засобів, яка рекомендована ВООЗ і наведена у міжнародній фармакопеї (Pharmacopoea Internationalis). Це зв'язане насамперед з необхідністю правильної орієнтації лікарів і фармацевтів у величезній кількості ліків, що експортують з однієї країни в іншу, оскільки один і той самий препарат, міжнародна назва якого відома фахівцям в усьому світі, в різних країнах і різними фірмами випускається під оригінальними назвами. Вимоги Фармакопеї обов'язкові для всіх підприємств хіміко-фармацевтичної промисловості, лікувальних і профілактичних закладів.

Лікарська форма – це форма випуску лікарських засобів, яка найкращим чином відповідає меті застосування і найбільш вигідна для використання з лікувальною і профілактичною метою.

Розрізняють такі лікарські форми:

- 1) тверді лікарські форми,
- 2) м'які лікарські форми,
- 3) рідкі лікарські форми,
- 4) лікарські форми для ін'єкцій.

Лікарська форма має велике значення для лікувальної дії лікарського засобу, що залежить також не тільки від його фармакологічних властивостей, а й від здатності цієї лікарської речовини проникати до місця дії — до специфічного рецептора або до ураженого органа, тобто залежить від його біологічної доступності.

Надходження лікарської речовини у велике коло кровообігу після її прийому всередину відбувається послідовно: 1) вивільнення лікарської речовини з лікарської форми в рідке середовище; 2) проходження розчиненої лікарської речовини крізь біологічні мембрани, тобто її абсорбція (транспорт, всмоктування) у травному каналі і через печінку. Процес вивільнення розчиненої лікарської речовини з лікарської форми досить часто сповільнює її транспорт, особливо коли речовина застосовується у твердих формах. Вивільнення лікарської речовини з таблеток здійснюється шляхом їх розпаду і розчинення фармакологічно активної лікарської речовини. Тому добору оптимальної лікарської форми слід надавати особливої уваги.

Арсенал лікарських препаратів складається із засобів мінерального, рослинного, тваринного походження, продуктів життєдіяльності мікроорганізмів та хімічного синтезу.

Галенові препарати (названі так на честь давньоримського лікаря Клавдія Галена) - препарати, які отримують шляхом простої витяжки з рослинної сировини за допомогою води, спирту або ефіру. Вони містять, крім діючих речовин, інші, баластні, речовини (клітковину, білки, олії, пігменти, смоли,

сапоніни тощо). До них належать екстракти, настої, настойки та ін., наприклад, настойка валеріани, екстракт калини рідкий.

Новогаленові препарати - стійкі витяжки з рослинної сировини, максимально очищені від баластних речовин. Прикладами є омнопон (суміш алкалоїдів опію), адонізид (з трави горицвіту весняного), дигален-нео (з листя наперстянки) та ін. Такі препарати можна застосовувати парентерально.

АПТЕКА (від грец. *apotheke* - склад, комора) - заклад для зберігання, виготовлення та відпуску ліків, зберігання та відпуску лікувальних мінеральних вод, перев'язувальних засобів, предметів догляду за хворими, виробів санітарії, предметів особистої гігієни тощо.

Всі лікарські засоби, що знаходяться в аптеці, поділяються на 3 групи:

1. Отруйні – Venena, список А. До них належать отруйні та наркотичні речовини, які зберігаються під замком у шафах з написом “Venena“ і “А” у спеціально обладнаних кімнатах. За їх витратою ведеться суворий облік, після закінчення роботи шафа, де зберігаються ці ліки, опечатується.

2. Сильнодіючі–Heroica, список Б. Зберігається також окремо від інших лікарських засобів в шафі з написом “Heroica” і “Б”. Після закінчення роботи цю шафу закривають ключем.

3. Інші лікарські засоби, що зберігаються в аптеці у відповідності до вимог фармакопеї.

РЕЦЕПТ

РЕЦЕПТ (від лат. *receptum* – отримане) – письмове звернення лікаря до фармацевта про виготовлення та відпуск хворому ліків із зазначенням способу їх вживання. Рецепт є важливим документом та виписується за правилами, встановленими наказом Міністерства охорони здоров'я України № 117 від 30 червня 1994 року.

РЕЦЕПТ– медичний документ у вигляді (формі) припису до аптеки, аптечного пункту, виписаний фахівцем на рецептурному бланку, який має на це право відповідно до законодавства, на підставі якого здійснюється виготовлення та/або відпуск лікарського засобу з аптек та аптечних пунктів за встановленими правилами

Аптека (грец. *apotheke* – склад, сховище) – заклад охорони здоров'я, основним завданням якого є забезпечення населення, закладів охорони здоров'я, підприємств, установ та організацій лікарськими засобами шляхом здійснення роздрібної торгівлі.

Аптечний пункт – структурний підрозділ аптеки, який створюється у лікувально-профілактичних закладах, основним завданням якого є забезпечення населення лікарськими засобами шляхом здійснення роздрібної торгівлі готовими лікарськими засобами.

ПРАВИЛА ВИПИСУВАННЯ РЕЦЕПТІВ НА ЛІКАРСЬКІ ЗАСОБИ ТА ВИРОБИ МЕДИЧНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

1. Лікарі лікувально-профілактичних закладів зобов'язані виписувати хворим рецепти на лікарські засоби та вироби медичного призначення, завірені своїм підписом і особистою печаткою. Рецепти повинні виписуватись латинською мовою із зазначенням віку хворого, порядку оплати лікарських засобів та виробів медичного призначення, форми вживання на бланках, віддрукованих у друкарні відповідно до форм, затверджених наказом

Міністерства охорони здоров'я України від 19.07.2005 № 360. В окремих випадках рецепт завіряється печаткою лікувально-профілактичного закладу, науково-дослідного інституту, медичних учбових закладів.

Діючі рецептурні бланки в Україні

- Рецептурний бланк № 1 (ф - 1) для виписування лікарських засобів за повну вартість
- Рецептурний бланк № 2 (ф - 2) для виписування лікарських засобів безоплатно, з оплатою 50 % і таких, що підлягають предметно-кількісному обліку
- Спеціальний рецептурний бланк № 3 (ф - 3) для виписування наркотичних лікарських засобів
- Рецептурні бланки форми 107/У, 148-1/У-86

Прізвище, ім'я та по батькові і вік хворого _____		
Адреса хворого або номер медичної карти амбулаторного хворого _____		
Назва та кількість виписаних лікарських засобів _____		
Номер рецепта № _____	_____ 20__ р (дата виписки рецепта)	
ЛІНІЯ ВІДРІЗУ		
Форма рецептурного бланка № 1 (ф-1) для виписування лікарських засобів і сировини медичного призначення, що відпускаються за повну вартість, безоплатно, з оплатою 50%, і таких, що підлягають предметно-кількісному обліку (розмір 105 x 150)		
Назва закладу (штамп закладу)	Код закладу за ЗКУД Код закладу за ЗКПО Медична документація ф-1	
РЕЦЕПТ (дорослий, дитячий – потрібне підкреслити)	Номер рецепта № _____ _____ 20__ р (дата виписки рецепта)	
За повну вартість	Безоплатно	Оплата 50 %
Прізвище, ім'я та по батькові і вік хворого _____		
Адреса хворого або номер медичної карти амбулаторного хворого _____		
Прізвище, ім'я та по батькові лікаря _____		
Rp. _____		
Rp. _____		
Rp. _____		
Підпис та особиста печатка лікаря (розбірливо)		
м. п.		

2. Бланк рецепта форми № 2 передбачений для виписування лікарських засобів і виробів медичного призначення безкоштовно чи на пільгових умовах та лікарських засобів, що мають одурманюючу властивість, за переліком, затвердженим наказом Міністерства охорони здоров'я України від 19.07.2005 № 360.

3. Бланк рецепта форми № 3 передбачений для виписування наркотичних лікарських засобів у чистому вигляді або в суміші з індиферентними речовинами за переліком, що затверджується Міністерством охорони здоров'я України.

4. Всі інші лікарські засоби, в т. ч. спирт етиловий, виписуються на рецептурному бланку форми № 1.

5. Рецепти для одержання лікарських засобів, виробів медичного призначення на пільгових умовах чи безкоштовно дозволяється виписувати лікарям державних закладів охорони здоров'я, лікарям інших закладів, підприємств, організацій, котрі мають відповідні кошти на оплату рецептів, а також завідуючим фельдшерськими, фельдшерсько-акушерськими пунктами, перелік яких визначається органами охорони здоров'я місцевих держадміністрацій. Рецепти виписуються в одному примірнику. У разі виписування безкоштовно чи на пільгових умовах наркотичних лікарських засобів, поряд з виписуванням на бланку форми № 3, виписується додатково рецепт на бланку форми № 2.

6. Лікарі виписують рецепти, як правило, після огляду хворого, з обов'язковим записом про призначення лікарських засобів в медичній документації (медична картка амбулаторного хворого чи медична картка стаціонарного хворого).

Забороняється виписувати рецепти на лікарські засоби, що не дозволені для медичного застосування в Україні.

Наркотичні лікарські засоби та такі, що мають одурманюючу властивість, у чистому вигляді або з індиферентними речовинами, дозволяється виписувати тільки лікарям, які працюють у державних закладах охорони здоров'я.

7. Рецепти повинні виписуватись чітко і розбірливо чорнилом або кульковою ручкою з обов'язковим заповненням необхідних реквізитів у бланку. Виправлення у рецепті не дозволяються.

8. На рецептурному бланку форми № 2 і форми № 3 дозволяється виписувати тільки одне найменування лікарського засобу, на бланку форми № 1 – не більше 3-х найменувань.

9. Склад лікарського засобу, визначення лікарської форми, звернення до фармацевтичного працівника про виготовлення та видачу лікарських засобів пишуть латинською мовою. Використання латинських скорочень при цьому дозволяється тільки відповідно до прийнятих у медичній і фармацевтичній практиці (додаток № 4). Забороняється скорочення близьких за найменуванням інгредієнтів, що не дозволяє встановити, який лікарський засіб приписано.

10. Назви отруйних і наркотичних лікарських засобів пишуться на початку рецепта, далі – всі інші ліки.

11. При необхідності негайного відпуску хворому ліків у верхній частині рецепта проставляється позначка “cito” (швидко) або “statim” (негайно).

12. При виписуванні рецепта кількість рідких лікарських засобів вказується в мілілітрах, краплях, всі інші – в грамах або в долях грама.

13. У разі необхідності дозволяється виписувати в рецептах лікарські засоби в кількості, що потрібна для продовження або повторення курсу лікування, за винятком лікарських засобів, для яких встановлені норми відпуску (п. 20). На рецепті при цьому робиться відповідний запис лікарем, який додатково завіряється його підписом та особистою печаткою.

14. Наркотичні лікарські засоби – етилморфіну гідрохлорид, кодеїн, кодеїну фосфат, етамінал натрію, барбаміл, естоцин табл., фепранон та пахікарпіну гідройодид у чистому вигляді або у суміші з індиферентними речовинами виписуються на рецептурних бланках форми № 3. Рецепт форми № 3 додатково підписується керівником закладу охорони здоров'я або його заступником з медичної частини і завіряється печаткою закладу охорони здоров'я.

15. Рецепти на таблетки кодтерпін, алнагон і таблетки від кашлю складу: трави термопсису 0,02 г, кодеїну 0,01 г, натрію гідрокарбонату 0,2 г, кореню солодки в порошку 0,2 г – та лікарські препарати, до складу яких входять отруйні лікарські засоби списку “А”, кодеїн, кодеїну фосфат, етилморфін гідрохлорид, етамінал натрію, барбаміл, ефедрину гідрохлорид в суміші з іншими лікарськими препаратами, снотворні, нейролептичні, транквілізатори, клофелін, препарати, що містять похідні 8-оксихіноліну, настойка заманихи, виписуються на рецептурних бланках форми № 1, додатково завіряються печаткою закладу охорони здоров’я “Для рецептів”.

16. Рецепти на лікарські засоби, що виписуються на рецептурних бланках форми № 2, додатково завіряються печаткою закладу охорони здоров’я “Для рецептів”.

17. Виписуючи отруйні чи сильнодіючі лікарські засоби, які віднесені до списку “А” чи “Б”, в дозах, що перевищують вищий одноразовий прийом, лікар зобов’язаний написати дозу цього засобу літерами і поставити знак оклику.

18. При медичних показаннях лікарі мають право виписувати рецепти на етиловий спирт в суміші з іншими лікарськими речовинами або в чистому вигляді у кількості до 150 г. Хворим на цукровий діабет та онкологічним хворим, що самостійно проводять ін’єкції, виписується до 100 г етилового спирту безкоштовно на місяць. Понад цю норму хворим на цукровий діабет, онкологічним хворим рецепти на етиловий спирт виписуються за повну вартість.

19. Забороняється виписувати амбулаторним хворим рецепти на ефір медичний та для наркозу (в чистому вигляді), хлоретил, каліпсол та інші лікарські засоби для наркозу.

20. Не дозволяється виписувати в одному рецепті наведені нижче лікарські засоби у більшій кількості, ніж та, що вказана у таблиці 1.

В очних краплях і мазях етилморфін гідрохлорид може виписуватись в кількості до 1 г з обов’язковою вказівкою лікаря на рецепті “За спеціальним

призначенням”, завіреною підписом та особистою печаткою лікаря і печаткою закладу охорони здоров’я “Для рецептів”.

21. Рецепти на лікарські засоби, що містять фенобарбітал, етамінал натрію, барбітал натрію в суміші з іншими лікарськими речовинами для хворих із затяжними і хронічними захворюваннями, можуть виписуватись на рецептурному бланку форми № 2 на курс лікування до одного місяця з обов’язковою вказівкою лікаря “За спеціальним призначенням”, завіреною підписом та особистою печаткою лікаря і печаткою закладу охорони здоров’я “Для рецептів”.

Таблиця 1.

Назва лікарського препарату	Гранично допустима для відпуску кількість препарату на один рецепт
Алнагон	20 табл.
Барбаміл	2,0 г
Кодеїн	0,2 г
Таблетки “Кодтерпін”	20 табл.
Таблетки від кашлю складу:	20 табл.
трави термопсису 0,02 г	
кодеїну 0,01 г	
натрію гідрокарбонату 0,2 г	
кореня солодки в порошку 0,2 г	
Пахікарпіну гідройодид	1,2 г
Снотворні препарати *	10-12 табл.
Фепранон 0,025 г	50 драже
Ефедрину гідрохлорид	0,6 г
Естоцин табл.	12 табл.
Етамінал натрію	1,0 г
Етилморфіну гідрохлорид	0,2 г

* У разі надходжень цих препаратів в оригінальних упаковках, що містять більшу кількість таблеток від указаної норми відпуску, дозволяється виписувати в рецепті одну упаковку, але не більше 50 таблеток.

22. При виписуванні хронічним хворим рецептів на лікарські засоби дозволяється встановлювати термін дії рецепта в межах до одного року, за винятком:

а) лікарських засобів, що підлягають предметно-кількісному обліку;
б) лікарських засобів, що відпускаються безкоштовно та на пільгових умовах;
в) анаболічних стероїдів, лікарських засобів, що містять отруйні речовини списку “А” (крім тих, що застосовуються для лікування глаукоми і катаракти).

При виписуванні таких рецептів лікар зобов'язаний зробити вказівку “хронічно хворому”, зазначити термін дії рецепта та періодичність відпуску по ньому ліків (щотижня, щомісяця тощо), завірити вказівку своїм підписом та особистою печаткою.

23. Дозволяється виписувати рецепти на очні краплі та інші препарати з коротким терміном зберігання, що вживаються протягом тривалого періоду, окремим категоріям хворих, яким передбачений безкоштовний чи пільговий відпуск, одномоментно в кількості, необхідній для проведення лікування протягом одного місяця, за винятком наркотичних лікарських засобів, анаболічних стероїдів і таких, що мають одурманюючу властивість.

24. Дозволити лікарям виписувати лікарські засоби в рецептах хворим на цукровий діабет, бронхіальну астму, онкологічні та гематологічні захворювання, туберкульоз, важкі захворювання шкіри та інші при необхідності (відрядження, відпустка тощо) у кількості, передбаченій для двомісячного курсу лікування, враховуючи норми відпустки лікарських засобів, у т. ч. і спирту етилового, за одним рецептом.

При виписуванні таких рецептів лікар повинен зробити вказівку “хронічно хворому”, вказати термін дії рецептів, додатково завірити своїм підписом та особистою печаткою.

25. Зубні лікарі, фельдшери, акушерки можуть виписувати хворим рецепти на лікарські засоби, необхідні для надання невідкладної медичної допомоги, за винятком наркотичних, зазначивши свою медичну посаду, завіривши рецепт своїм підписом та печаткою закладу охорони здоров'я.

26. Фельдшери – завідувачі фельдшерсько-акушерськими пунктами, здоровпунктами, медичними пунктами мають право виписувати рецепти хворим на необхідні ліки за винятком отруйних (крім тих, що випускаються промисловістю в терапевтичних дозах), наркотичних, в чистому вигляді або в суміші з індіферентними речовинами, та тих, що мають одурманюючу властивість, та анаболічних стероїдів.

У випадках, коли завідуючий фельдшерсько-акушерським пунктом реалізує лікарські засоби населенню через аптечний пункт другої категорії, рецепти виписуються тільки при відпуску хворим ліків на пільгових умовах або безкоштовно.

Прізвище, ім'я та по батькові і вік хворого _____		
Адреса хворого або номер медичної карти амбулаторного хворого _____		
Назва та кількість виписаних лікарських засобів _____		
Номер рецепта № _____	_____ 20__ р (дата виписки рецепта)	
Лінія відокремлення		
Форма рецептурного бланка № 1 (Ф-1) для виписування лікарських засобів і виробів медичного призначення, що відпускаються за повну вартість, безоплатно, з оплатою 50%, і таких, що підлягають предметно-кількісному обліку (розмір 105 x 150)		
Назва закладу (штамп закладу)	Код закладу за ЗКУД Код закладу за ЗКПО Медична документація Ф-1	
РЕЦЕПТ (дорослий, дитячий – потрібне підкреслити)	Номер рецепта № _____ _____ 20__ р (дата виписки рецепта)	
За повну вартість	Безоплатно	Оплата 50 %
Прізвище, ім'я та по батькові і вік хворого _____		
Адреса хворого або номер медичної карти амбулаторного хворого _____		
Прізвище, ім'я та по батькові лікаря _____		
Rp: 		
Rp: 		
Rp: 		
Підпис та особиста печатка лікаря (розбірливо)		
м. п.		

Пам'ятка лікарю
(друкується на зворотному боці рецептурного бланка)

Код лікувально-профілактичного закладу друкується друкарським способом або ставиться штамп.

Рецепт випи­сується латинською мовою, розбірливо, чітко, чорнилом або кульковою ручкою, виправлення забороняються.

На одному рецептурному бланку випи­сується одне найменування лікарського засобу, що вміщує отруйні або наркотичні лікарські засоби або 1 – 3 найменування інших лікарських засобів.

Дозволяються тільки прийняті правилами скорочення позначень.

Тверді і сипучі речовини в грамах (0,01; 0,5; 1,0), ріди – в мілілітрах, грамах і краплях.

Спосіб вживання пишеться державною мовою відповідно до Закону України "Про мову в Українській РСР", забороняється обмежуватись загальними вказівками: "Внутрішнє", "Зовнішнє", "Відомо" і т. ін.

_____ Штамп аптеки

_____

На лікарської форми
індивідуального виготовлення

Перевірів: _____ Відпустив: _____

_____

Прийняв: _____ Виготовив: _____

*) Лікарі, які займаються приватною медичною практикою, у верхньому лівому куті зазначають свою адресу, номер ліцензії.

**) Забороняється нанесення на рецептурний бланк будь-якої інформації (у тому числі й рекламної), за винятком номера страхового поліса (за необхідності).

Призначення лікарських засобів відображається в медичній документації (медична картка амбулаторного хворого).

27. Рецепт, який виписаний з порушенням вимог даних Правил або містить несумісні лікарські засоби, вважається недійсним, і ліки по ньому не відпускаються. Рецепт погашається штампом "Рецепт недійсний" і повертається хворому.

28. Лікарі та інші медичні працівники, які виписують рецепти, несуть відповідальність у встановленому порядку за призначення хворому ліків та додержання правил виписування рецептів.

29. Забороняється завіряти печаткою закладу охорони здоров'я не заповнені та не підписані медичним працівником рецептурні бланки.

30. Лікарські засоби і вироби медичного призначення для потреб лікувально-профілактичних закладів виписуються на бланках вимог, що затверджуються наказом МОЗ України, за наявності штампа, печатки та підпису керівника закладу або його заступника по медичній частині. На

отруйні, наркотичні лікарські засоби, етиловий спирт вимоги виписуються окремо від інших лікарських засобів. У вимогах обов'язково повинно бути вказано найменування відділення (кабінету), дозування лікарських засобів, концентрація етилового спирту, а також призначення лікарського засобу (для ін'єкції, зовнішнього призначення, внутрішнього вживання, очні краплі тощо).

Зубні лікарі можуть виписувати вимоги тільки на наведені нижче отруйні і сильнодіючі речовини, що застосовуються в стоматологічному кабінеті (без права видачі їх пацієнтам на руки):

адреналіну гідрохлорид (розчин 0,1 % в оригінальній упаковці, в ампулах);
азотна кислота (у чистому вигляді);
амілітрит (в ампулах);
йодоформ (у порошку, пастах, емульсіях);
кофеїн-бензоат натрію (в ампулах)
кокаїну гідрохлорид (у пастах);
миш'яковистий ангідрид (у пастах з вмістом до 50 %) ;
новокаїн (у чистому вигляді, розчин до 4 %, в амп.);
срібла нітрат (в кристалах і розчинах);
фенол (у чистому вигляді і в суміші з іншими речовинами);
хлороформ;
хлоретил (в ампулах);
ефір медичний.

Вимоги на кокаїну гідрохлорид (у пастах) і миш'яковистий ангідрид (у пастах з вмістом його до 50 %), срібла нітрат (у кристалах і розчинах), крім підпису зубного лікаря, повинні бути завірені підписом керівника закладу або його заступника з медичної частини.

Усі специфічні вказівки, помітки медичного працівника ("Хронічно хворому", "За спеціальним призначенням" тощо) додатково завіряються

його підписом та печаткою. Склад ЛЗ, зазначення лікарської форми і звернення лікаря до фармацевта про виготовлення і видачу її виписують **латинською** мовою. Використання латинських скорочень цих позначень дозволяється тільки відповідно до правил, прийнятих у медичній і фармацевтичній практиці. Не допускаються скорочення позначень близьких за найменуваннями інгредієнтів складної лікарської форми, що не дають змоги встановити, який саме ЛЗ виписано.

Спосіб застосування ЛЗ зазначають **державною або мовою міжнаціонального спілкування** із зазначенням дози, частоти, часу і тривалості його приймання (наприклад, до чи після їди). Заборонено обмежуватись загальними вказівками: “Внутрішнє” тощо. При виписуванні ЛЗ для **тримісячного курсу** лікування лікар повинен зробити вказівку “Хронічно хворому”.

На одному рецептурному бланку дітям і дорослим за **повну вартість** дозволяється виписувати лише один ЛЗ, що містить отруйну, або три ЛЗ, що містять прості або сильнодіючі речовини.

На одному рецептурному бланку для відпуску ЛЗ **на пільгових умовах** виписують тільки один препарат. ЛЗ, які підлягають предметно-кількісному обліку (Додаток 3 до Наказу № 360), що відпускаються на пільгових умовах, виписують у двох примірниках на бланку ф-1.

Бланки рецептів належать до *документів суворої звітності*.

Оформляючи рецепт на пільгових умовах, слід заповнити всі графи, підкреслити форму оплати, повністю написати прізвище, ім'я, по батькові хворого і лікаря, адресу або номер медичної карти амбулаторного хворого, поставити свій підпис і особисту печатку.

Рецепт складається з декількох розділів.

1. *Inscriptio* – надпис, де зазначається необхідна інформація про заклад охорони здоров'я, категорію відпуску ЛЗ, пацієнта та лікаря.

2. Praepositio – звернення лікаря до фармацевта за допомогою слова *recipe* (візьми), яке прийнято писати скорочено: **Rp.:**

3. Designatio materiaram – перелік лікарських речовин, з яких має бути виготовлений чи виготовлений ЛЗ, та їх кількісний вміст у ЛЗ.

4. Subscriptio – післямова, де лікар вказує фармацевтові на потрібний спосіб виготовлення ЛЗ, а також кількість ЛЗ, яку потрібно видати пацієнтові (для дозованих ЛЗ). Наприклад: *Dentur (Da)tales doses numero 10 (D.t.d. N. 10)* (Дай таких доз кількістю 10).

5. Signatura – позначення, де лікарем зазначається як саме, якою кількістю і коли належить приймати ЛЗ.

6. Підпис лікаря, завірений його особистою печаткою.

ЕТАПИ ВИПISУВАННЯ РЕЦЕПТА

1. Перевірити, чи відповідає шифр лікувально-профілактичного закладу, де працює лікар, шифру, який є на бланку.

2. Підкреслити слово “дитячий” або “дорослий” в залежності від віку хворого.

3. Позначити дату виписування рецепта, наприклад, “15 жовтня 1998 р.”.

4. Вказати прізвище і ініціали хворого, а також його вік.

5. Вказати прізвище і ініціали лікаря (розбірливо) або штампик з позначенням його прізвища і ініціалів.

6. Вказати посаду і звання особи, яка видала рецепт, якщо вона не лікар, а фельдшер, акушерка або зубний лікар.

Частина рецепту, яка об’єднує вище наведені рубрики, має назву “Inscriptio” (надпис).

7. Далі йде частина рецепта, яка має назву “Praepositio”, або “Invocatio”, і є зверненням лікаря до аптеки з пропозицією взяти рецепт під свою відповідальність щодо виготовлення ліків. Починається ця частина рецепта лат. словом *Recipe*, скорочено *Rp.*, що значить - візьми.

Після позначення “Rp.” перераховуються необхідні для виготовлення ліків речовини (частина, яка називається “Designatio materialiarum”). Назви цих речовин пишуться латинською мовою в родовому відмінку, кожна з великої букви і з нового рядка. Після назви препарату вказується його кількість (доза): для рідких ліків - в мілілітрах або краплях (наприклад, 0,1 ml, 1 ml, 10 ml, gtts III, gtts X тощо), а для твердих і в’язких рідин (лініментів, суспензій) в грамах або в долях грама (наприклад, 20,0, 0,03, 0,005, що означає відповідно 20 грамів, 0,1 грама, 0,03 грама, 0,005 грама).

Якщо лікарська речовина дозується в одиницях дії (ОД), то в рецепті вказується кількість одиниць дії (наприклад, 2 000 000 ОД). У випадку, коли дві або декілька лікарських речовин виписуються в однаковій кількості, цю кількість вказують один раз, після назви останньої речовини. При цьому перед кількістю пишуть ана, що значить - порівну (наприклад, ана 0,1). Перераховування лікарських речовин, які входять до складу ліків, необхідно починати з отруйних і наркотичних, потім вказати решту препаратів. Останніми пишуться індиферентні у фармакологічному відношенні речовини, за допомогою яких діючим речовинам надається та чи інша лікарська форма.

8. Лікар дає аптеці вказівку, яку форму з перелічених речовин і в якій кількості вона повина виготовити (цю частину називають “Subscriptio”). В ній з нового рядка пишуть: *Misce* (змішай), *fiat* (зроби, нехай буде зроблено), *pulvis* (порошок), або *suppositorium* (свічка), або *unguentum* (мазь) тощо. Тут можливі такі слова, як: *Da* (дай, відпусти), *tales* (таких) *doses* (доз), а також літера *N* (*Numero* - числом), після якої зазначають кількість доз, наприклад, *N. 3*, або *N. 12* тощо.

9. З нового рядка пишеться сигнатура (*Signatura*, скорочено - *S.*). Ця частина рецепта призначена для хворого, тому пишеться державною чи іншими мовами відповідно до закону України “Про мови”, без будь-яких скорочень. Вона описує спосіб вживання даної лікарської форми. Наприклад: “По 1 столовій ложці 3 рази на день”, “По 1 таблетці при головному болю” тощо.

Забороняється обмежуватися загальними вказівками: “вживання відоме”, “внутрішнє”, “зовнішнє” і т. ін.

10. Рецепт закінчується підписом лікаря і його особистою печаткою.

11. Додатково лікарем регламентується тривалість дії виписаного рецепта шляхом викреслювання окремих термінів.

Зокрема, рецепти на лікарські засоби, що виписуються на бланку форми № 3, дійсні протягом 5 днів, на одурманюючі лікарські засоби і ті, що підлягають відпуску безкоштовно (форма № 2), а також зазначені в пункті 15 вищезгаданих Правил – 10 днів, на решту лікарських засобів – протягом 2 місяців з дня виписування рецепта.

Скорочення позначень у рецепті дозволяється тільки у відповідності до правил, прийнятих у медичній і фармацевтичній практиці.

ТВЕРДІ ЛІКАРСЬКІ ФОРМИ

До твердих лікарських форм належать порошки, капсули, таблетки, драже і збори.

ПОРОШКИ

Порошки (порошок - наз. відм. однини Pulvis, род. відм. однини Pulveris) – це тверда лікарська форма для внутрішнього та зовнішнього використання, до складу якої входять сухі, сипучі, рівномірно подрібнені речовини. Для виготовлення порошків можуть бути використані різноманітні синтетичні препарати, продукти життєдіяльності мікроорганізмів (антибіотики), речовини рослинного і тваринного походження та ін.

В порошках не виписують гігроскопічні речовини (кальцію хлорид, натрію бромід, калію ацетат та інші), речовини, які при змішуванні утворюють вологі маси та рідину (антипирин та хінін), легко розкладаються (срібла нітрат в суміші з органічними сполуками) або утворюють вибухові суміші.

Класифікують порошки за способом використання, розміром частинок, складом і дозуванням.

За способом використання розрізняють порошки для внутрішнього використання (*pulveres ad usum internum*) та порошки для зовнішнього використання (*pulveres ad usum externum*). За ступенем подрібнення є порошки найдрібніші (*pulveres subtilissimi*), дрібні (*pulv. subtiles*), крупні (*pulv. grossi*) та ін. Як правило, найдрібніші порошки застосовують зовнішньо (*pulveres ad usum externum*). Чим дрібніший порошок, тим він легше розчинний, швидше всмоктується, менше подразнює тканини. У вигляді крупних порошоків відпускаються неотруйні і несильнодіючі речовини, які призначаються у великих дозах або використовуються всередину після попереднього розчинення (наприклад, магнію сульфат та інші). Лікарські речовини у вигляді дрібних порошоків найчастіше використовують для внутрішнього вживання (*pulveres ad usum internum*).

В залежності від кількості інгредієнтів, які входять до складу пропису, розрізняють прості порошки, які містять лише одну лікарську речовину (*pulv. simplicis*), складні порошки, які складаються з двох або більше речовин (*pulv. compositi*). Аптекою відпускаються порошки, поділені на окремі прийоми, дози (дозовані) – *Pulv. divisi*, та неподілені (недозовані) порошки – *Pulv. indivisi*. Дозовані порошки, як правило, призначають всередину, недозовані – частіше зовнішньо, рідше всередину.

Недозовані порошки для зовнішнього та внутрішнього використання виписують в кількості від 5,0 до 100,0 і більше. При виписуванні рецепта на простий неподілений порошок необхідно після слова *Recipe*: вказати назву лікарської речовини, її кількість, ступінь подрібнення. Далі з нового рядка написати *Da. Signa.* (скорочено *D. S.* – відпусти, познач) та спосіб використання.

Назви лікарських речовин після слова *Rp.*: ставимо у родовому відмінку, тому що *Rp.* відноситься до кількості речовин (Візьми – кого що? – знахідний відмінок – 50 грамів – кого? чого? – родовий відмінок – магнію сульфату).

В рецептах на складні недозовані порошки перераховують всі речовини, які входять до їхнього складу і вказують кількість кожної з них. Далі з нового

рядка пишуть *Misce, fiat pulvis* (Змішай, щоб утворився порошок), після чого – *D. S.* і спосіб використання.

Rp.: Natrii hydrocarbonatis 20,0

Natrii chloridi 10,0

Misce, fiat pulvis

Da. Signa. Одну чайну ложку порошку розчинити в склянці теплої води. Розчин використовувати для полоскання горла.

Недозовані порошки часто застосовують як присипку (*Aspersio*), тобто для присипання шкіри, слизових оболонок, ранової поверхні. Такі порошки повинні бути найдрібнішими, що обов'язково вказується в рецепті.

Rp.: Aethazoli subtilissimi 50,0

D. S. Присипати ранову поверхню.

Іноді лікарська речовина є лише певною частиною складного порошку для присипки, а решту порошку складають індиферентні речовини, які є формоутворюючими агентами (*Constituens*). Як формоутворюючі речовини при виготовленні присипок можуть бути використані: тальк (*Talcum*), крохмаль (*Amylum*), рідше лікоподій (*Lycopodium*) або оксид цинку (*Zinci oxydum*), іноді – біла глина (*Bolus alba*). Якщо до складу присипки входить одна основна речовина (*basis*) і одна формоутворююча, її можна виписати двома способами:

а) скороченим; б) розгорнутим:

а) *Rp.: Aspersio Amycazoli 5 % 100,0*

D. S. Присипати шкіру міжпальцевих проміжків обох ніг двічі на день

б) *Rp.: Amycazoli 5,0*

Talci ad 100,0

Misce, fiat pulvis

Da. Signa. Присипати шкіру міжпальцевих проміжків обох ніг двічі на день.

Якщо ж присипка складна, то її можна виписати лише розгорнутим способом:

Rp.: Bismuthi subnitratіs 10,0

Zinci oxydi

Amyli ana ad 100,0

M. f. pulvis

D. S. Присипати уражені ділянки шкіри.

Дозовані (поділені) порошки виписують, як правило, для внутрішнього вживання. Маса такого порошку коливається в межах від 0,1 до 1,0 грама, якщо ж порошок рослинного походження – від 0,05 до 1,0 грама. Якщо маса лікарської речовини (речовин) менша 0,1г (для порошоків рослинного походження 0,05 г), необхідно додати індиферентну речовину у кількості 0,2 або 0,3 г. Як *constituens* при виготовленні дозованих порошоків використовують: цукор (*Saccharum*), молочний цукор (*Saccharum lactis*), глюкозу (*Glucosum*), рідше – порошок солодкового кореня (*Pulvis Glycyrrhizae*), якщо у хворого цукровий діабет – крохмаль (*Amylum*).

При виписуванні дозованого порошку в рецепті вказується лікарська речовина з позначенням її разової дози. Далі потрібно вказати, в якій кількості видати ці порошки:

Dentur tales doses N. (Нехай будуть видані такі дози числом), потім *Signa*.

Rp.: Pancreatini 0,5

D. t. d. N. 24

S. По 1 порошку тричі на день перед їдою.

Якщо виписується складний порошок, в рецепті слід зазначити:

Rp.: Platyphyllini hydrotartratis 0,005

Dibazoli 0,02

Sacchari 0,3

M. f. pulvis

D. t. d. N. 12

S. По 1 порошку двічі на день.

При виписуванні порошків рослинного походження пропис починають зі слова Pulveris, далі вказують частину рослини, її назву і дозу.

Rp.: Pulveris foliorum Digitalis 0,05

D. t. d. N. 12

S. По 1 порошку тричі на день

Летючі та гігроскопічні порошки відпускаються в упаковці з вощаного паперу (Charta cerata) або парафінованого паперу (Charta paraffinata), про що зазначають у рецепті.

Rp.: Camphorae tritae 0,2

D. t. d. N. 12 in charta cerata

S. По 1 порошку 3 рази на день

КАПСУЛИ

Лікарські речовини, які мають неприємний смак, запах, шкідливо впливають на зуби або мають подразнюючу дію, виписують у медичних капсулах (capsulae). В залежності від матеріалу, з якого вони виготовлені, розрізняють:

а) крохмальні капсули, або облатки (capsulae amyloseae, s. oblatae);

б) желатинові (capsulae gelatinosae), які бувають тверді (capsulae gelatinosae durae), еластичні (capsulae gelatinosae molles, seu elasticae), з кришечками (capsulae gelatinosae operculatae);

в) глютоїдні (capsulae glutoidales, s. gelloduratae).

М'які та тверді желатинові капсули вміщують 0,2 - 0,5 г лікарських речовин. При виписуванні ліків в капсулах в рецепті слід зазначити: відпускати в желатинових, крохмальних, глютоїдних капсулах - in capsulis gelatinosis, amyloseis, glutoidalibus.

Rp.: Extr. Filicis maris spissi 0,5

D. t. d. N. 12 in caps. gelatinosis

S. Всі капсули випити на протязі 30 хвилин, запивати кожну 1 % розчином натрію гідрокарбонату.

КАХЕТИ

Кахета (cachetum, -i; cachet, -s; cachet, -s; sello, -s.), або облатка. Отримують шляхом спресовування суміші з пшеничної муки, крохмалю і води поміж нагрітими металевими пластинками. Використовують для порошків. Кахети мають масу (до 1 г порошку, легко проковтуються (після попереднього зволоження водою) і швидко розчиняються у шлунку.

Rp.: Cachetarum Natrii aminosalicylatis et Isoniasidi N. 50

D. S. Приймати всередину по 2 кахети 4 рази на добу

ТАБЛЕТКИ

Таблетки (наз. відм. однини *tabuletta*, знах. відм. однини *tabulettam*, знах. відм. множини *tabulettas*, місцевий відм. множини *tabulettis*) – тверді лікарські форми, які отримують шляхом пресування лікарських речовин або лікарських та допоміжних речовин. Переважно таблетки призначають всередину. Деякі види таблеток після попереднього розчинення використовують зовнішньо. Є також таблетки для під'язичного вживання (*Tabulettae sublingualis*), для підшкірного введення – імплантаційні (*Tabulettae implantatae*).

Таблетки виготовляють фабрично-заводським способом, аптеки їх лише реалізують. Тому при оформленні рецепта на таблетки не слід робити вказівки про додавання до основної речовини наповнювачів, навіть у тому випадку, якщо *basis* має дуже маленьку дозу. Не потрібно також писати *Misce, fiat*, якщо до складу таблеток входять дві чи більше речовин.

Якщо таблетки прості, їх можна виписати розгорнутим або скороченим способом.

Rp.: Analgini 0,5

D. t. d. N. 10 in tabulettis

S. По 1 таблетці при головному болю.

Rp.: Tabulettam Analgini 0,5

D. t. d. N. 10

S. По 1 таблетці при головному болю.

Rp.: Tabulettas Analgini 0,5 N. 10

D. S. По 1 таблетці при головному болю.

Складні таблетки виписують розгорнутим способом:

Rp.: Platyphyllini hydrotartratis 0,005

Papaverini hydrochloridi 0,02

D. t. d. N. 10 in tab.

S. По 1 таблетці 2 рази на день.

Але можливий і такий варіант:

Rp.: Tabulettam

Platyphyllini hydrotartratis 0,005

cum Papaverini hydrochlorido 0,02

D. t. d. N. 10

S. По 1 таблетці 2 рази на день.

Деякі складні таблетки випускаються під спеціальною комерційною назвою, наприклад таблетки “Аерон”, “Веродон” та ін. Ці таблетки виписуються тільки скороченим способом:

Rp.: Tabulettas “Aeronum” N. 10

D. S. По 1 таблетці під язик до повного розсмоктування за півгодини перед польотом.

В тих випадках, коли речовини, що входять до складу таблеток, мають неприємні смак, запах, подразнюючу дію, руйнуються під впливом кисню, вологи повітря, шлунковим вмістом, їх покривають оболонками:

Rp.: Tab. Pentoxyli 0,2 obductas N. 20

D. S. По 1 таблетці 3 рази на день.

або:

Rp.: Pentoxyli 0,2

D. t. d. N. 20 in tabulettis obductis

S. По 1 таблетці 3 рази на день.

Таблетки не рекомендується призначати маленьким дітям, особам з розладами акту ковтання, непритомним і психічнохворим.

ДРАЖЕ

Драже (знах. відм. однини і множини *Dragee*) – тверда лікарська форма для внутрішнього використання, яку одержують шляхом нашарування (дражування) лікарських та допоміжних речовин на гранули. Драже, як і таблетки, виготовляють заводським способом.

Драже можна виписати розгорнутим і скороченим способами:

Rp.: *Dragee Diazolini* 0,05

D. t. d. N. 20

S. По 1 драже 2 рази на день.

Rp.: *Dragee Diazolini* 0,05 N. 20

D. S. По 1 драже 2 рази на день.

ЗБОРИ

Збори (називн. відм. множини *Species*, родовий відм. множини *Specierum*) – тверда лікарська форма, що є сумішшю подрібненої рослинної сировини (квітів, листя, коріння). Іноді до їх складу входять неорганічні сполуки, ефірні олії та ін.

Збори можуть бути призначені для внутрішнього вживання (з них виготовляють настої, вивари), для спалювання і вдихання диму, який утворився (збори для куріння), для зовнішнього використання (для полоскань, припарок). При виписуванні цієї лікарської форми лікар повинен в сигнатурі докладно вказати не лише спосіб використання, але й спосіб приготування ліків.

Збори бувають дозовані і недозовані. Дозовані збори виписують, як правило, в тих випадках, коли рослинна сировина містить сильнодіючі

речовини. Тоді в рецепті вказують кожний рослинний інгредієнт і його кількість. Далі пишуть *Misce, fiant species. D. t. d. . . .* і сигнатуру.

Rp.: Herbae Adonidis vernalis 2,0

Rhizomatis cum radicibus

Valerianae 1,5

M. f. species

D. t. d. N. 10

S. Пакетик збору заварити в склянці окропу, настоювати 30 хвилин. Приймати по 1 столовій ложці 3 рази на день.

Недозовані збори виписують таким чином:

Rp.: Florum Chamomillae 20,0

Fructuum Rhamni catharticae 30,0

M. f. species

D. S. 1 столову ложку збору заварити склянкою окропу, настояти 2 години, процідити. Приймати на ніч по півсклянки.

Офіційнальні збори виписують скороченим способом:

Rp.: Specierum antiasthmaticarum 100,0

D. S. Спалювати по 1/2 чайної ложки і вдихати дим.

ГРАНУЛИ

Гранули (наз. відм. однини *granula*, знах. відм. однини *granulam*, знах. відм. множини *granulas*) – тверді лікарські форми, що мають вигляд однорідних часточок (крупинок, зерняток) сферично-циліндричної або неправильної форми, розміром 0,2-0,3 мм. Гранули виготовляються на заводах, виписуються скороченим способом.

Rp.: Granulas Urodani 100,0

D. S. По 1 чайній ложці 3 рази на день, попередньо розчинивши в 1/2 склянки води.

ОЛІВЕЦЬ

Олівець (Stilus) - тверда лікарська форма, що має форму циліндра із загостреним або заокругленим кінцем, для зовнішнього застосування.

Rp.: Stili haemostatici N. 5

D. S. Для зупинки кровотечі при дрібних порізах (після гоління).

ГІРЧИЧНИКИ

Гірчичники (Charta sinapis, charta sinapisata) - це тверда лікарська форма у вигляді аркушу паперу, що вкритий тонким шаром порошку знежиреного насіння гірчиці. Виписують цю офіціальну форму скороченим способом.

Rp. : Chartae sinapisatae N. 10

D. S. Змочити у теплій воді, накладати на грудну клітку.

ПЛІВКА ЛІКАРСЬКА

Плівка лікарська—це тверда дозована лікарська форма, що виготовляється фабрично-заводським способом у вигляді полімерної плівки.

Rp.: Membranulas ophthalmicas cum

Pilocarpini hydrochlorido N. 30

D. S. Закладати по 1 плівці за край нижньої повіки один раз на добу.

СПАНСУЛИ (Spansulae, -arum)

Спансули – це капсули для приймання всередину, які містять у собі мікро-драже лікарських речовин з різною тривалістю дії. У спансулі може бути три, чотири і навіть більше п'яти типів мікро-драже з різною тривалістю вивільнення і абсорбування (всмоктування) діючих речовин.

Спансула може вмістити від 50 до 400 мікро-драже, а також суміші лікарських речовин і рідин.

Rp.: Spansularum (Spansulas) Feosfani N. 100

D. S. Приймати всередину по 1 спансулі 3 рази на день

М'ЯКІ ЛІКАРСЬКІ ФОРМИ

До м'яких лікарських форм належать супозиторії, мазі, пасти та лініменти.

СУПОЗИТОРІЇ

Супозиторії (наз. відм. однини *suppositorium*, знах. відм. однини *suppositorium*, знах. відм. множини *suppositoria*) – дозовані лікарські форми, які при звичайній температурі твердої консистенції, при температурі тіла розтоплюються.

Розрізняють свічки ректальні – *suppositoria rectalia*, вагінальні – *suppositoria vaginalia* та палички - *bacilli*.

За медичним призначенням ректальні супозиторії можна поділити на 2 групи: 1) місцевої дії – протигемороїдальні свічки, для заживлення тріщин та розривів, для лікування запальних процесів прямої кишки; 2) резорбтивної дії – супозиторії, що проявляють системну дію; лікарські речовини, які вони містять (ферменти, антибіотики, барбітурати, антисептики, гормони, вітаміни, спазмолітики, анальгетики, діуретики та ін.) по системі нижніх і середніх гемороїдальних вен всмоктуються і попадають у загальне коло кровообігу. Тому, призначаючи в ректальних свічках отруйні та сильнодіючі речовини, необхідно дотримуватись тих самих правил дозування, що для лікарських форм, які приймають всередину.

Свічки складаються з лікарської речовини (речовин) та формоутворюючої речовини (*constituens*). В якості *constituens* для виготовлення супозиторіїв використовуються речовини щільної консистенції, які розтоплюються при температурі тіла (37(C), такі як:

- а) масло какао (*oleum Cacao, s. butyrum Cacao*);
- б) бутирол (*butyrolum*) – гідрогенізований жир різного хімічного складу;

- в) желатинова маса (*massa gelatinosa*) – сплав желатину (1 частина), гліцерину (5 частин) і води (2 частини);
- г) синтетична основа – *polyaethylen-oxudum* та інші.

Ректальні свічки мають форму конусу або циліндру з заокругленим кінцем. Їхня маса коливається від 1,1 до 4,0 г. Максимально допустимий діаметр 1,5 см. Якщо в рецепті маса ректальних супозиторіїв не вказана, то їх виготовляють масою 3,0 г.

Вагінальні супозиторії за формою можуть бути сферичні (кульки – *globuli*), яйцеподібні (овулі – *ovulae*) або у вигляді плоского тіла з заокругленим кінцем (песарії – *pessaria*). Маса вагінальних свічок – від 1,5 до 6,0 г. Якщо в рецепті маса вагінальних супозиторіїв не вказана, то їх виготовляють масою 4,0 г.

Магістральні супозиторії, які виготовляють в аптеці, можна виписати декількома способами.

Перший спосіб. Після слова *Rp.* слід написати назву лікарської речовини (речовин), разову дозу кожної з них, формоутворюючу речовину і її кількість (на 1 свічку).

В рецепті можна і не вказувати кількості *constituens*. У такому випадку замість кількості формоутворюючі речовини слід писати *q. s.* (*quantum satis* – скільки потрібно). Оскільки свічки є дозованими лікарськими формами, перед сигнатурою обов'язково слід указати *D. t. d. N.* (*Da tales doses numero . . . .* – Видай таких доз числом. . .)

Rp.: Dimedroli 0,01

Olei Cacao 3,0

M. f. suppositorium rectale

D. t. d. N. 12

S. По 1 свічці в пряму кишку на ніч.

або:

Rp.: Dimedroli 0,01

Olei Cacao q. s.

Ut. fiat suppositorium rectale

D. t. d. N. 12

S. По 1 свічці в пряму кишку на ніч.

Другий спосіб. У цьому випадку потрібно указати не разові дози речовин, які входять до складу свічок, включаючи основу, а кількості, необхідні для виготовлення всіх свічок. Для їх визначення потрібно разові дози помножити на кількість свічок, які виписано. Далі слід написати *Misce, fiant suppositoria rectalia numero*

Rp.: Dimedroli 0,12

Olei Cacao 36,0

M. fiant suppositoria rectalia N. 12

D. S. По 1 свічці в пряму кишку на ніч.

або:

Rp.: Dimedroli 0,12

Olei Cacao q. s.

Ut fiant suppositoria rectalia N. 12

D. S. По 1 свічці в пряму кишку на ніч.

В наш час більшість супозиторіїв є офіційними, тобто їх випускають в готовому вигляді підприємства фармацевтичної промисловості. Ці свічки виписують скороченим способом.

Rp.: Suppositorium cum Ichthyolo 0,2

D. t. d. N. 10

S. По 1 свічці в пряму кишку зранку і ввечері.

Де слово “свічка” вжито в знах. відм. однини (*suppositorium*), далі після прийменника *cum* (з) йде назва лікарської речовини в орудному відм. однини і його дозою. Пропис закінчується вказівкою *D. t. d. N.* і сигнатурою.

Деякі складні офіційні свічки мають комерційну назву, наприклад, свічки “Анузол”, “Бетіол” та інші.

При їх виписуванні спочатку потрібно написати слово свічки в знахідному відмінку множини (*suppositoria*), а далі назву свічок і їх кількість.

Якщо назва взята в лапки, то її слід вжити в називному відмінку однини, якщо ж без лапок, то в родовому відмінку однини.

Rp.: Suppositoria “Bethyolum” N. 10

D. S. Вводити по 1 свічці в пряму кишку двічі на день, попередньо розгорнувши.

МАЗІ

Мазі (unguentum - називний відмінок однини, unguenti родовий відмінок однини) – м'яка лікарська форма, яка призначається для зовнішнього використання. Мазі складаються з лікарської і формоутворюючої речовини. В якості маzewої основи використовують **такі речовини:**

- а) вазелін (Vaselinum);
- б) ланолін (Lanolinum);
- в) свиний очищений жир (Adeps suillus depuratus, s. Axungia porcina depurata);
- г) офіцинальна гліцерінова мазь (Ung. Glycerini);
- д) офіцинальна нафталанова мазь (Ung. Naphthalani);
- в) офіцинальна спермацетова мазь (Ung. Cetacei).

При виготовленні очних мазей застосовують основу, яка містить 10 частин безводного ланоліну і 90 частин спеціального вазеліну “для очних мазей”.

Мазева основа в певній мірі визначає якість мазі. Мазі, які виготовлені на свиному жирі, швидко псуються внаслідок гідролізу жиру на гліцерин і жирні кислоти. Мазі, які виготовлені на вазеліні і ланоліні, навпаки, достатньо стійкі і можуть зберігатися тривалий час. Свиний жир, ланолін і спермацетова мазь сприяють всмоктуванню через шкіру лікарських речовин. Вазелін і нафталанова мазь через шкіру не всмоктуються, тому їх використовують для виготовлення мазей поверхневої дії.

Мазі бувають магістральні та офіцинальні. Магістральну мазь, яка складається з однієї лікарської речовини і вазеліну, можна виписати двома

способами - скороченим і повним. В першому випадку після Rp. пишуть Unguenti, назву лікарського засобу, його концентрацію в % і загальну кількість мазі.

Rp.: Ung. Prednisoloni 0,5 % 20,0

D. S. Змащувати уражені ділянки шкіри.

При виписуванні цієї ж мазі розгорнутим способом після слова Rp. необхідно перерахувати всі речовини, які входять до її складу, їх кількість, далі з нового рядка Misce, fiat unguentum скорочено M. f. ung, D. S. і позначити спосіб використання мазі. В цьому випадку, знаючи концентрацію і загальну кількість мазі, можна розрахувати, скільки грамів преднізолону і вазеліну потрібно взяти для виготовлення мазі. Міркуємо таким чином: 0,5 % преднізолонова мазь - це така мазь, в 100 грамах якої міститься 0,5 грама преднізолону. Отже, в 20 грамах цієї мазі буде знаходитися x грамів преднізолону. Ці відношення складають таку пропорцію:

100,0 - 0,5

20,0 - x

Таким чином, для виготовлення 20 грамів 0,5 % преднізолонової мазі, необхідно взяти 0,1 грам преднізолону, а решту мазі буде складати вазелін.

Rp.: Prednisoloni 0,1

Vaselini ad 20,0

M. f. unguentum

D. S. Змащувати уражені ділянки шкіри.

Якщо мазь виписують скороченим способом (не вказують мазеву основу), така мазь в аптеці готується на вазеліні.

Якщо потрібно приготувати мазь не на вазеліні, а на якійсь іншій основі, а також коли до складу мазі входять дві або більше лікарські речовини, такі мазі виписують тільки повним способом.

Rp.: Anaesthesini 0,5

Xeroformii 5,0

Vaselini ad 50,0

M. f. ung.

D. S. Змащувати уражені ділянки шкіри.

Rp.: Streptocidi 4,5

Lanolini 5,5

Vaselini 25,0

M. f. ung.

D. S. Змащувати соски при тріщинах після годування.

Офіційнальні мазі, незалежно від їх складу, виписують тільки скороченим способом. В рецепті зазначають її назву і загальну кількість. Концентрацію вказувати не потрібно.

Rp.: Ung. Hydrargyri oxydi flavi 10,0

D. S. Закладати за нижню повіку на ніч.

Загальна кількість мазі для лікування шкіри (слизових) становить 20,0-100,0 г і більше, очної мазі - 5,0 - 10,0 г.

Якщо до складу мазі входить лікарська речовина, кількість якої вказується в одиницях дії (ОД), рецепт на таку мазь може бути виписаний скороченим способом (якщо мазь повинна бути виготовлена на вазеліні) із вказанням кількості ОД препарату в 1 г мазі.

Rp.: Ung. Tetracyclini 20,0 ((10 000 ОД)

D. S. Змащувати уражені ділянки шкіри.

Якщо ця мазь виготовляється не на вазеліні, а на якійсь іншій основі, при виписуванні рецепту на неї розгорнутим способом робиться перерахунок кількості ОД лікарської речовини на всю кількість мазі: 10 000 ОД (кількість тетрацикліну в 1 г мазі) × 20,0 (кількість грамів мазі) = 200 000 ОД.

Rp.: Tetracyclini 200 000 OD

Ung. Naphthalani ad 20,0

M. f. unguentum

D. S. Для змащування пошкоджених ділянок шкіри.

ПАСТИ

Паста (pasta - називн. відм. однини; pastae - родовий відмінок однини) – різновид мазі, яка містить від 25 % до 65 % порошкоподібних речовин, тобто це густа мазь. Як основу при виготовленні паст використовують ті самі жири та жироподібні речовини, що й при виготовленні мазей. Якщо порошкоподібні лікарські речовини, які містяться в пасті, складають менше 25 % її маси, то в цьому випадку необхідно збільшити їх кількість за рахунок додавання індиферентних речовин, таких як тальк, оксид цинку, крохмаль, біла глина, лікоподій та ін.

Магістральні пасты виписують тільки розгорнутим способом. Наприклад, необхідно виписати 50,0 г пасты, яка містить 10 % анестезину і 1 % ментолу. Щоб отримати консистенцію пасты, необхідно додати індиферентний порошок у будь-якій кількості в межах 25 - 65 % від загальної кількості пасты.

Всі складники пасты виписують в вагових одиницях. Щоб це зробити, необхідно скласти пропорцію:

для анестезину 10,0-100,0

х - 50,0

Тобто, анестезину потрібно взяти 5 г.

Для ментолу 1,0 - 100,0

х - 50,0.

Тобто ментолу слід взяти 0,5 г.

Кількість індиферентного порошку (наприклад, тальку) може бути будь-якою в межах 12,5-32,5 г (25 % - 65 % від 50 г пасты) .

Кількість вазеліну ж потрібно розрахувати так: відняти від загальної кількості пасты (50 г) масу всіх попередніх складників (5 г анестезину, 0,5 г ментолу, 12,5 г ментолу, 12,5 г тальку), або написати ad 50,0

Rp.: Anaesthesini 5,0

Mentholi 0,5
Talci 12,5
Vaselini ad 50,0
M. f. pasta

D. S. Прикладати до уражених ділянок шкіри.

Якщо лікарська речовина, яка входить до складу пасти, є порошком і не розчиняється в мазевій основі, при виписуванні пасти це треба врахувати, так щоб загальна кількість порошку в пасті не була більшою, ніж 65 % від загальної маси пасти. Наприклад, треба виписати 50 г пасти, яка містить 20 % цинку оксиду. В цьому випадку кількість індиферентного порошку, який треба взяти при виготовленні пасти, не повинна бути більшою, ніж 45 %, тому що $20 \% + 45 \% = 65\%$ (верхня межа допустимої кількості порошку в пасті). Рецепт виглядає так:

Rp.: Zinci oxydi 10,0
Talci 15,0
Vaselini ad 50,0
M. f. pasta

D. S. Для накладання на пошкоджені ділянки шкіри.

У цьому випадку маса порошоків становить 50 % від загальної маси пасти. Офіційальні пасти виписують скороченим способом.

Rp.: Pastae Antisepticae biologicae 10,0
D. S. Прикладати на ніч до ясен.

ЛІНІМЕНТИ

Лініменти (linimentum - називний відмінок однини, linimenti – род. відм. однини) – також різновид мазі, але це рідкі мазі.

В якості *constituens* при виготовленні лініментів використовують рослинні або мінеральні олії (Ol. Lini - лляну олію, Ol. Helianthi – соняшникову, Ol. Hyoscyami – олію блекоти, Ol. Olivarum – оливкову олію, Ol. Amygdalarum –

мигдалеву олію, Ol. Persicorum – персикову олію, Ol. Vaselini – вазелінову олію, Ol. Ricini – рицинову олію), дьоготь, іхтіол та інші). Виписують лініменти тільки розгорнутим способом. Після слова Rp.: перераховують складники, їх кількість, далі з нового рядка Misce, fiat linimentum (скорочено M. f. Lin.) і D. S., спосіб використання.

Rp.: Mentholi 2,0

Ol. Helianthi ad 50,0

M. f. lin.

D. S. Розтирати уражені суглоби.

Офіційні лініменти виписують скороченим способом:

Rp.: Lin. Ammoniaci 40,0

D. S. Для розтирання поперекової ділянки.

Rp.: Lin. Synthomycini 10 % 25,0

D. S. Наносити на краї рани.

РІДКІ ЛІКАРСЬКІ ФОРМИ

До рідких лікарських форм належать розчини, настої, вивари, емульсії, суспензії, сиропи, слизи, мікстури, настойки, рідкі екстракти. Дозуються вони у мілілітрах, деякі краплями. Рідини краще, ніж тверді лікарські форми, всмоктуються, проникають у кров і діють швидше. Недоліками цієї лікарської форми є те, що рідини малопортативні, дозування їх не завжди точне у випадку вживання краплями, ложками або чарками, під впливом факторів зовнішнього середовища (світла, повітря, температури) їхні властивості можуть змінюватися.

РОЗЧИНИ

Розчини (Solutiones; наз. відм. однини – solutio; род. відм. однини – solutionis) – найпростіша рідка лікарська форма, яка використовується для зовнішнього застосування, прийому всередину і парентерального введення. Являє собою однорідну прозору масу, яку отримують шляхом розчинення

твердих, рідких або газоподібних речовин у розчиннику або шляхом змішування двох рідин. Як розчинник найчастіше використовують дистильовану воду (Aqua destillata або бідистильовану Aqua bidestillata, етиловий спирт Spiritus aethylicus, 90%, 70%, 40% і т. ін.), гліцерин (Glycerinum), олії: персикову (Olium Persicorum), оливкову (Oleum Olivarum), вазелінову (Oleum Vaselini) та інші. Відповідно до виду розчинника розчини бувають водні, спиртові, гліцеринові та олійні.

Якщо в рецепті розчинник не зазначений, то розчин готують на дистильованій воді, якщо не вказано концентрацію спирту, аптека завжди бере 90 % етиловий спирт.

Розчини для внутрішнього застосування дозуються краплями, столовими, десертними і чайними ложками. В столовій ложці міститься в середньому 15 мл водного розчину, в десертній – 10 мл, в чайній – 5 мл.

Рецепти на розчини можна виписувати скороченим і розгорнутим способом. При виписуванні розчинів для внутрішнього вживання після слова Rp.: пишеться назва лікарської речовини, потім розчинник, їх кількість. В кінці рецепта пишуть Misce. Da. Signa. (скорочено M. D. S.) – (Змішай. Видай. Познач.) і вказують, як слід приймати ліки (наприклад, “По одній столовій ложці 3 рази на день”, “По 15 крапель 3 рази на день через півгодини після їди.”). Кількість лікарських речовин, які входять до складу розчину, і кількість розчинника слід вираховувати, виходячи з разової дози лікарського засобу, способу дозування розчину і загальної кількості прийомів ліків.

Наприклад, необхідно виписати в розчині для внутрішнього вживання натрію бромід (Natrii bromidum) в дозі 0,3 г на прийом з таким розрахунком, щоб хворий приймав ліки по 1 столовій ложці 3 рази на день протягом 4 днів.

Роблять такі розрахунки:

всього прийомів буде: $4 \times 3 = 12$

натрію броміду потрібно: $0,3 \text{ г} \times 12 = 3,6 \text{ г}$

Загальна кількість розчину дорівнює: 15 мл (12 = 180 мл)

Отже, рецепт треба виписати так:

Rp.: Natrii bromidi 3,6

Aquae destillatae ad 180 ml

M. D. S. По 1 столовій ложці 3 рази на день.

При дозуванні розчинів чайними або десертними ложками загальна кількість розчину визначається шляхом множення кількості прийомів відповідно на 5 або 10 мл.

Цей розчин можна виписати скороченим способом. У цьому випадку необхідно після Rp.: написати Solutionis (скорочено Sol.), потім назву лікарського засобу, концентрацію розчину, виражену в %, і його кількість. Потім Da. Signa. (скорочено D. S.) і спосіб вживання ліків. Для визначення концентрації у відсотках необхідно скласти пропорцію:

$$180 - 3,6$$

$$100 - x$$

Підрахувати концентрацію цього розчину можна також, виходячи з умови: 15 мл розчину (1 столова ложка) містить 0,3 г натрію броміду, 100 мл розчину містить x г; $x=2\%$.

Отже, рецепт треба виписати так:

Rp.: Sol. Natrii bromidi 2 % 180 ml

D. S. По 1 столовій ложці 3 рази на день.

Розчини, які призначаються всередину краплями, виписують таким самим способом, як і розчини, які дозуються ложками. Лише розрахунки по визначенню необхідної кількості ліків потребують додаткового перерахунку загальної кількості крапель розчину в об'ємні одиниці (ml). Загальну кількість крапель розчину вираховуємо, перемноживши одноразову кількість крапель на загальну кількість прийомів. Цю величину переводимо в мілілітри шляхом поділу її на кількість крапель, яка міститься в одному мілілітрі розчину. При цьому слід врахувати, що 1 мл води або водного розчину при 4°C містить в середньому 20 крапель, 1 мл спирту або спиртового розчину – 50 крапель, 1 мл ефірного розчину - біля 80 крапель, 1 мл олійного розчину – в середньому 30 крапель.

Наприклад, хворому необхідно виписати платифіліну гідротартрат (Platyphyllini hydrotartras, pro dosi 0,002) в розчині для внутрішнього вживання по 10 крапель 2 рази на день на 20 днів.

Роблять такі розрахунки:

всього прийомів буде $2 \times 20 = 40$;

платифіліну потрібно взяти $0,002 \times 40 = 0,08$ г;

загальна кількість розчину $10 \times 40 = 400$ крапель,

або $400 : 20 = 20$ мл; або $0,5$ мл $\times 40$ прийомів $= 20$ мл.

Отже, рецепт треба виписати так:

Rp.: Platyphyllini hydrotartratis 0,08

Aquae destillatae ad 20 ml

M. D. S. Приймати внутрішньо по 10 крапель 2 рази на день.

Щоб виписати даний рецепт скороченим способом необхідно підрахувати концентрацію розчину у відсотках.

20 – 0,08

100 – x

Концентрацію розчину можна розрахувати ще так:

0,5 мл розчину (10 крапель) містить 0,002 г платифіліну;

100 мл розчину містить x г платифіліну; $x = 0,4\%$.

Записуємо рецепт таким чином:

Rp.: Sol. Platyphyllini hydrotartratis 0,4% 20 ml

D. S. Приймати внутрішньо по 10 крапель 2 рази на день.

Розчини для зовнішнього застосування виписуються так само, як і для внутрішнього, повним і скороченим способом. В останньому випадку концентрацію розчину можна виразити а) у відсотках (%), б) у відносних одиницях (по співвідношенню) і в) у масово-об'ємному співвідношенні. При виписуванні скороченим способом після слова Rp.: пишуть Sol., назву лікарського засобу, концентрацію і кількість розчину, потім D. S. і спосіб вживання.

а) Rp.: Sol. Furacilini 0,02 % 500 ml

D. S. Для промивання ран.

Концентрацію розчину можна виразити не лише у відсотках, але й у відносних одиницях (по співвідношенню) – (б):

б) Rp.: Sol. Furacilini 1: 5000 500 ml

D. S. Для промивання ран.

Виходячи з того, що 0,02 % розчин фурациліну – це такий розчин, в 100 мл якого міститься 0,02 г фурациліну, в x мл розчину повинно міститися 1,0 даного препарату.

$$100 - 0,02$$
$$x - 1,0$$

Це, в основному, стосується великих розбавлень. Можна також зазначити, з якої кількості лікарської речовини треба виготовити потрібну кількість розчину (масово-об'ємне співвідношення) – (в).

в) Rp.: Sol. Furacilini ex 0,1 500 ml

D. S. Для промивання ран.

0,02 % розчин фурациліну – це такий розчин, в 100 мл якого міститься 0,02 г препарату, а в 500 мл його буде міститися x грамів фурациліну:

$$100 - 0,02$$
$$500 - x$$

Даний розчин можна виписати і розгорнутим способом.

Rp.: Furacilini 0,1

Aquae destillatae ad 500 ml

M. D. S. Для промивання ран.

При виписуванні розчинів для внутрішнього і зовнішнього вживання скороченим способом, якщо розчинник не вказується, розчини готують на дистильованій воді. Якщо розчинником буде спирт або олія, в рецепті після назви лікарського засобу необхідно відповідно додати слово “spirituosae”, “oleosae”. Але при цьому слід пам'ятати, що аптека спиртові розчини за таким рецептом виготовляє на 90 % спирті, а масляні на персиковій олії.

Rp.: Sol. Camphorae spirituosae 5 % 50 ml

D. S. Для втирання в шкіру в ділянці болючого суглоба.

Rp.: Sol. Mentholi oleosae 1 % 20 ml

D. S. По 2-3 краплі в кожную ніздрю 2 рази на день.

Розчини, для приготування яких необхідні інші розчинники, виписуються тільки повним способом.

Офіційні розчини, як для внутрішнього, так і для зовнішнього вживання, виписуються тільки скороченим способом: після слова Rp. вказують їх назву, кількість, потім D. S. і спосіб використання.

Rp.: Liquoris Kalii arsenitis 10 ml

D. S. По 3 краплі 3 рази на день.

Rp.: Sol. Ammonii caustici 10,0

D. S. Змочити ватку, дати вдихати хворому при непритомності.

Розчини для зовнішнього застосування виписують в кількості 5 – 100 і більше мілілітрів. Вушні, очні краплі, краплі для носа – 5–10 мл.

НАСТОЇ

Настої - Infusa (одн. infusum, род. відм. одн. infusi) – це водні витяжки з рослинної сировини, які отримують шляхом настоювання на водяній бані подрібнених сухого листя, квітів, трави або шляхом розчинення екстрактів. Настої частіше призначають для внутрішнього вживання, рідше зовнішнього (наприклад, для полоскання горла). Настої для внутрішнього вживання дозують столовими, десертними і чайними ложками. Їх виписують таким чином. Після слова Rp. необхідно написати infusi (inf.), потім вказати, з якої частини рослини повинен бути виготовлений настій (трава, квіти, листя), назву лікарської рослини (з великої букви), кількість сировини і кількість настою. Потім слід написати D. S. і спосіб вживання. Розраховують загальну дозу лікарської сировини та кількість настою, виходячи з разової дози речовини, загальної кількості прийомів та об'єму на один прийом.

Наприклад, щоб виписати настій трави термопсису, який треба вживати по одній столовій ложці 3 рази на день протягом трьох днів (загальна кількість прийомів буде 9), потрібно взяти 135 мл настою (одна столова ложка містить 15 мл, а дев'ять - 135 мл). Згідно з фармакопеею, настій трави термопсису готують з розрахунку 1 частина лікарської сировини на 400 частин настою. Це означає, що з 1г трави виготовляють 400 мл настою, а для виготовлення настою в кількості 135 мл потрібно взяти 0,33 г трави:

1 – 400

X – 135; $x=0,33$.

Рецепт оформляють так:

Rp.: Inf. herbae Thermopsidis ex 0,33 135 ml

D. S. По 1 столовій ложці 3 рази на день.

Іноді в рецепті не вказано, з якої кількості повинен бути виготовлений настій.

Наприклад:

Rp.: Inf. foliorum Uvae ursi 200 ml

D. S. По 1 столовій ложці 3 рази на день.

У таких випадках аптека керується такими вказівками фармакопеї. З лікарських рослин, які містять сильнодіючі речовини (folia Digitalis – листя наперстянки, radix Ipecacuanhae – блювотний корінь, herba Thermopsidis – трава мишатника), настої готують з розрахунку 1:400. З лікарських рослин, які містять менш активні лікарські речовини (herba Adonidis vernalis – трава горицвіту, rhizoma Valerianaе – кореневище валеріани, Secale cornutum – спориня – маткові ріжки), настої готують з розрахунку 1:30, а решта – з розрахунку 1:10.

Існують і офіційнальні настої: Inf. Valerianaе, Inf. Sennae compositum та інші.

1 столовая ложка = 15 мл
1 десертная ложка = 10 мл
1 чайная ложка = 5 мл
1 мл водного раствора = 20 капель
1 мл масляного или спиртового раствора = 50 капель

Rp.: Inf. Valerianae 120 ml

D. S. По одній десертній ложці 4 рази на день.

Оскільки настої належать до нестійких лікарських форм, вони виписуються лише на 3–4 дні.

ВИВАРИ

Вивари–Decocta (одн. decoctum, род. відм. одн. decocti) – рідка лікарська форма, яку отримують, як і настої, шляхом екстрагування водою на водяній бані діючих речовин з рослинної сировини або шляхом розчинення концентратів у воді. Для приготування виварів частіше використовують коріння, кореневище, кору.

Вивари легко псуються, тому їх виписують на 3–4 дні і зберігають у прохолодному місці.

Вивари виписують таким чином:

Rp.: Dec. corticis Quercus ex 10,0 – 100 ml

D. S. Для полоскання ротової порожнини.

Якщо в рецепті не вказано, з якої кількості сировини виготовити вивар, аптека готує його з розрахунку 1: 10, за винятком вивару з кореня сенегі (radix Senegae), який готується з розрахунку 1: 30.

ЕМУЛЬСІЇ

Емульсії (наз. відм. одн. *emulsum*, род. відм. одн. *emulsi*) – це рідка лікарська форма, яка є двофазною системою, де дисперсною фазою може бути нерозчинна у воді рідина, жирні або ефірні олії, бальзами тощо, а дисперсним середовищем служить вода. Емульсії – стійкі суспензії крапель жиру у воді.

Емульсії бувають насінневі (*Emulsa seminalia*) і масляні (*Emulsa oleosa*).

Насінневі емульсії виготовляють з насіння деяких лікарських рослин: солодкого мигдалю (*semen Amygdali dulcis*), маку (*semen Papaveris*), гарбуза (*semen Cucurbitae*), земляного горіха (*semen Arachidis*) та ін.

При виготовленні насінневих емульсій беруть 1 частину потовченого насіння на кожні 10 частин емульсії. Оскільки будь-яке насіння в своєму складі містить не тільки жири, але й специфічні речовини – емульгатори, додатково вводити емульгатори до насінневої емульсії не треба.

Насінневі емульсії виписуються двома способами: повним і скороченим.

Rp.: *Seminis Amygdali dulcis* 18,0

Aquae destillatae ad 180 ml

M. f. *emulsum*

D. S. Приймати по 1 столовій ложці 3 рази на день.

або:

Rp.: *Emulsi seminum Amygdali dulcis* 180,0

D. S. Приймати по 1 столовій ложці 3 рази на день.

(*seminum* – род. відм. множини від *semen, seminis* – род. відм. однини від *semen*).

При виготовленні масляних емульсій необхідно брати не тільки відповідне масло і дистильовану воду, але й емульгатор, який забезпечує тривале знаходження дрібних крапель жиру у змуленому стані у воді. Як емульгатори застосовують желатозу (*Gelatosae*), аравійську камедь (*gummi Arabicum*), абрикосову камедь (*gummi Armeniacaе*), жовток курячого яйця (*vitellum ovi*) та ін. Зазвичай на кожні 2 частини масла беруть 1 частину емульгатора і 17 частин води (співвідношення 2:1:17). Жовток одного курячого

яйця йде на приготування емульсії з 15 г масла (тобто 150 мл емульсії), а 3,0 г абрикосової камеді – на 10 мл масла (на 100 мл емульсії).

Масляні емульсії теж виписуються двома способами: скороченим і повним.

При виписуванні повним способом після слова Rp. перераховують всі компоненти, які входять до складу емульсії (масло, емульгатор і воду), вказують їх кількість, виходячи з вказаного співвідношення, потім пишуть M. f. emulsum. D. S. і спосіб застосування.

Rp.: Olei Amygdalarum 10 ml

Gummi Arabici 5,0

Aguae destillatae 85 ml (ad 100 ml)

M. f. emulsum

D. S. Приймати внутрішньо по 1 десертній ложці 3 рази на день.

При виписуванні скороченим способом після назви лікарської форми (Emulsi) слід вказати назву масла, його кількість і загальну кількість емульсії.

Rp.: Emulsi olei Lini ex 10 ml – 100 ml

D. S. По 1 чайній ложці 3 рази на день.

Якщо в рецепті не позначена кількість масла, то при виготовленні емульсії з 10 частин масла готують 100 частин емульсії. Наприклад, якщо треба приготувати 200 мл емульсії, то беруть 20 мл масла, 10,0 желятози і 170 мл води.

СУСПЕНЗІЇ

Суспензії (наз. відм. одн. *Suspensio*, род. відм. однини – *Suspensionis*) – рідка лікарська форма, яка є двофазною системою, де дисперсною фазою є дрібні часточки нерозчинних у воді лікарських речовин (порошків), а

дисперсним середовищем можуть бути вода, олії, гліцерин або інші рідини. Ця лікарська форма призначається всередину, парентерально та зовнішньо.

Рецепти на магістральні суспензії виписують повним або скороченим способами, на офіційнальні – тільки скороченим.

Rp.: Oxytetracyclini 1,0

Olei Olivarum ad 100,0

M. f. suspensio

D. S. По 1 чайній ложці 3 рази на день.

Rp.: Suspensionis Hydrocortisoni 2,5% 5 ml

D. t. d. N. 5

S. Вводити в м'яз по 5 мл (перед введенням вміст флакону ретельно збовтати).

НАСТОЙКИ

Настойки – Tincturae (наз. відм. одн. tinctura, род. відм. одн. tincturae) – це спиртові, спиртово-водні, спиртово-ефірні рідкі витяжки переважно з рослинної сировини. Настойки готують методом мацерації (настоювання), перколяції (витиснення) або розчинення сухих екстрактів. Всі настойки офіційнальні, тобто їх концентрація визначена фармакопеею, готуються на фармацевтичних заводах. Вони є стійкою формою, можуть довго зберігатися. Оскільки вони всі офіційнальні, при виписуванні рецепта не вказуються кількість частин рослини, концентрація настойки.

Пропис починають з назви лікарської форми – Tincturae. . . (настойки потім слід назвати рослину і вказати кількість настойки. Дозуються краплями – від 5 до 30 крапель на прийом в залежності від активності настойки. Відповідно виписується загальна кількість в мл – стільки, скільки крапель на один прийом.

Rp.: T-rae Valerianae 20 ml

D. S. По 20 крапель 3 рази на день.

Якщо призначають поєднання декількох настоек (складні настойки), то їх беруть порівну (при однакових терапевтичних дозах).

Rp.: T-rae Valerianae

T-rae Convallariae ana 10 ml

M. D. S. По 20 крапель 2 рази на день.

Коли дози змішаних настоек різні, то одну беруть в стільки разів менше другої, в скільки її разова доза менша, ніж разова доза іншої настойки. Виписати суміш настойки строфанту (T-ra Strophanthi), разова доза 5 крапель, і настойки валеріани (T-ra Valerianae), разова доза 15 крапель.

Rp.: T-rae Strophanthi 5 ml

T-rae Valerianae 15 ml

M. D. S. По 20 крапель 3 рази на день.

Настойки можуть входити разом з іншими лікарськими речовинами до складу мікстур.

ЕКСТРАКТИ

Екстракти рідкі (Extracta fluida) –це концентровані витяжки з лікарської рослинної сировини. Як екстрагуючу речовину використовують воду, етиловий спирт, спиртово-водний розчин.

Всі рідкі екстракти офіційні. Вони виписуються, дозуються і призначаються так само, як і настойки.

Rp.: Extr. Viburni fluidi 30 ml

D. S. По 30 крапель 2 рази на день.

За консистенцією розрізняють, крім рідких екстрактів, ще густі екстракти (*Extracta spissa*) та сухі екстракти (*Extracta sicca*). Густі та сухі екстракти виписуються та випускаються у порошках, таблетках, свічках та інших лікарських формах.

Новогаленові препарати – це водні, водно-спиртові, хлороформно-спиртові та інші витяжки з рослинної сировини. Від галенових вони відрізняються тим, що максимально очищені від баластних речовин і мають більшу фармакологічну активність. Всі новогаленові препарати офіційні. Виписуються і призначаються вони так само, як настійки.

Rp.: Adonisidi 15 ml

D. S. По 15 крапель 3 рази на день.

МІКСТУРИ

Мікстури (*Mixturae*) – це рідка лікарська форма, що утворюється при розчиненні двох і більше твердих лікарських речовин у воді або інших розчинниках, або шляхом змішування декількох рідин. Рідкою фазою (розчинником) мікстури можуть бути дистильована вода, ароматичні води (*aquae aromaticae*), настої, вивари, емульсії, настійки, рідкі екстракти та ін.

Якщо до складу мікстури входить настій, вивар, емульсія, в рецепті їх пишуть першими.

Основні ароматичні води, які застосовують при виготовленні мікстур: *aqua Menthae piperitae* – вода перцевої м'яти, *aqua Foeniculi* – вода фенхеля звичайного, *aqua Amygdalarum amaraarum* – вода гіркокого мигдалю, *aqua Rosae* – вода троянди та ін. Ароматичні води, які входять до складу мікстури, виконують роль не тільки розчинника, але й компонента, який покращує смак, запах ліків, а іноді має додаткові властивості. Наприклад, вода перцевої м'яти пригнічує процеси бродіння в кишківнику, вода гіркокого мигдалю має незначну болезаспокійливу дію при болях у шлунку тощо.

Для поліпшення смаку, запаху мікстури додають інші речовини коригуючої дії (**corrigeni**). Здебільшого це сиропи (**10-30 % загального об'єму**

мікстури): *Sirupus simplex* – цукровий сироп, *Sirupus Citri unshiu* – сироп шкірки мандарина, *Sirupus Rubi idaei* – сироп малиновий, *Sirupus Cerasi* – сироп вишневий, *Sirupus Rhei* – сироп ревеня, *Sirupus Glycyrrhizae* – сироп солодкового кореня.

У випадку, коли до складу мікстури входить речовина з вираженими подразнюючими властивостями, необхідно в мікстуру за рахунок розчинника ввести слизовий вивар (**30-60 % загального об'єму мікстури**): *mucilago Salep* – слиз салепа, *muc. Gummi arabici* – слиз гуміарабіку, *muc. Amyli (Solani, Majydis, Oryzae, Triticici)* крохмальний слиз – картопляний, кукурудзяний, рисовий, пшеничний та ін. Слиз в мікстуру вводять також тоді, коли в мікстурі є нерозчинні речовини. Роль слизу у цьому випадку полягає в тому, що він сприяє утворенню суспензії цих нерозчинних речовин. Такі мікстури треба перед вживанням збовтати, про що пишеться в сигнатурі.

Якщо рідкою фазою мікстури є вода, ароматична вода, вивар, настій, емульсія, така мікстура дозується ложками. Якщо ж рідкою фазою є настоянка, рідкий екстракт – мікстура дозується краплями.

Мікстури зручні для призначення тяжкохворим, дітям, людям похилого віку всередину і зовнішньо. Лікарські речовини, що розчинені у мікстурі, краще всмоктуються і швидше діють на організм, порівняно з порошками і таблетками. Недоліком мікстур є неточність у дозуванні, непортативність і нестійкість (виписують на 3 – 4 дні).

При виписуванні мікстур розрахунки лікарських речовин роблять, виходячи з разових доз та загальної кількості прийомів. Наприклад, треба виписати мікстуру на 4 дні, дозуючи її по 1 столовій ложці 3 рази на день, з таких речовин: натрію броміду (*Natrii bromidum*), разова доза якого 0,3 г, і кодеїну фосфату (*Codeini phosphas*), разова доза якого 0,015 г.

Розрахунок:

прийомів усього буде $3 \times 4 = 12$;

Natrii bromidi треба взяти 0,3 г ($12 = 3,6$ г;

Codeini phosphatis 0,015 г (12 = 0,18 г.

Як розчинник беруть дистильовану воду, якщо немає інших вказівок.

Кількість розчинника: 15 мл (12=180 мл.

Отже рецепт треба виписати так:

Rp.: Codeini phosphatis 0,18

Natrii bromidi 3,6

Aquae destillatae ad 180 ml

M. D. S. По 1 столовій ложці 3 рази на день.

Виписати мікстуру, до складу якої входять хлоралгідрат, разова доза 1,0 г, та слиз салепу. Призначити на 2 лікувальні клізми.

Rp.: Chlorali hydratis 2, 0

Mucilaginis Salep 40,0

Aquae destillatae ad 100,0

M. D. S. На 2 лікувальні клізми.

Виписати мікстуру (на 4 дні), до складу якої входять настій трави термопсису, натрію бензоат (pro dosi 0,05 г) та сироп коріння солодки.

Призначити по 1 столовій ложці 3 рази на день.

Rp.: Infusi herbae Thermopsidis ex 0,45–180,0

Natrii benzoatis 0,6

Sirupi Althaeae 18,0

M. D. S. По 1 столовій ложці 3 рази на день.

У цьому пропису беремо 10 % сиропу від загальної кількості мікстури, тому це можна не враховувати (дозування ложками не є настільки точним) і не

віднімати 18 ml від кількості настою. Якщо ж взяти сироп у кількості 54 ml (30 %), то це треба враховувати. Тоді рецепт виглядатиме так:

Rp.: Infusi herbae Thermopsidis ex 0,45 – 126,0
Natrii benzoatis 0,6
Sirupi Althaeae 54,0
M. D. S. По 1 столовій ложці 3 рази на день.

Виписати 60 мл мікстури, до складу якої входять настій коріння алтею, натрію гідрокарбонат (разова доза 0,2 г) і нашатирно-ганусові краплі – 10 крапель на всю мікстуру. Призначити по 1 чайній ложці 3 рази на день дитині 1 року.

Rp.: Infusi rad. Althaeae ex 6,0–60,0
Natrii hydrocarbonatis 2,4
Liquoris Ammonii anisati guttas X
M. D. S. По 1 чайній ложці 3 рази на день.

Виписати мікстуру, до складу якої входить настій кореневища валеріани, калію бромід (pro dosi 0,5 г), настойка конвалії (pro dosi 20 крапель). Призначити по 1 столовій ложці 3 рази на день.

0,1 — 100 міліграмм
0,01 — 10 міліграмм
0,001 — 1 міліграмм
0,000001 — 1 мікрограмм

Перед виписуванням рецепта проведемо розрахунки. Припустимо, що виписуємо мікстуру на 4 дні, тоді її загальна кількість буде становити 180 ml (15 ml – 1 столову ложку – множимо на 12 прийомів, що дорівнює 180 ml).

Отже це - кількість настою, який становить рідку фазу мікстури. Загальна кількість калію броміду дорівнює: 0,5 (12 = 6,0).

ОЧНІ КРАПЛІ

(Oculoguttae, -arum)

Очні краплі (eye-drop; goutte, -s; ophtalmique, -s; gota, -s; oftalmica, -s) – це розчини лікарських речовин, призначенні для введення в кон'юнктивальні щілини очей. Зазвичай у формі очних крапель використовують справжні розчини, рідко – колоїдні (наприклад, колоїдний розчин препарату срібла - коларгол). Ці розчини повинні бути ізотонічними відносно сольової рідини.

Існують деякі особливості виписування і виготовлення очних крапель. Їх готують в асептичних умовах. Розчинником для очних крапель найчастіше є вода для ін'єкцій (Aqua proinjectionibus), рідше – олії (Oleum Persicorum, oleum Amygdalarum).

Вода для ін'єкцій – це безбарвна прозора рідина без запаху і смаку, двічі дистильована, позбавлена йонів солей, стерильна й апірогенна. Для ін'єкцій використовують свіжо виготовлену воду.

Очні краплі виписують розгорнутим або скороченим способом.

Приклад. Виписати очні краплі – 10 мл 1% розчину атропіну сульфату (Atropini sulfas).

Розгорнутий спосіб:

Rp.: Atropini sulfatis 0,1

Aq. pro injectionibus ad 10 ml

M.D.S. Очні краплі. По 2 краплі у праве око 3 рази на день.

Скорочений спосіб:

Rp.: Atropini sulfatis 1% 10 ml

D.S. Очні краплі. По 2 краплі у праве око 3 рази на день.

Очні краплі зберігають не більше 2 діб. Особливої уваги потребує виписування очних крапель для дитини.

ПРИМОЧКА ДЛЯ ОЧЕЙ

(Collyria, -orum)

Примочка для очей (collirium, -ii; eyewach, -s; collyre, -s; colirio, -s) – це офіційний розчин лікарських речовин, призначений для примочок і промивання очей. Їх готують в асептичних умовах і ретельно фільтрують. Як примочки для очей використовують виключно водні розчини лікарських речовин, ізотонічні щодо слезової рідини, для чого використовують натрію хлорид, натрію нітрат, натрію сульфат та ін.

Приклад.

Rp.: Collyrii Acidi borici 100 ml

D.S. Перед застосуванням розвести у 2 рази у теплій воді (примочка для очей).

КРАПЛІ ДЛЯ НОСА

(Nasistillae, -arum)

Краплі для носа (nasal drop, -s; goutte, -s; nasale, -s; gota, -s; nasale, -s) – це рідка форма призначена для закапування в ніс. У формі крапель для носа найчастіше використовують водні та олійні розчини деяких лікарських засобів (ефедрину, антибіотиків тощо), суспензії, емульсії та їх суміші.

Приклад.

Rp.: Naristillarum Ephedrini hydrochloride 10 ml

D.S. По 1 – 2 краплі в обидві ніздрі 2 рази на день.

ВУШНІ КРАПЛІ

(Auristillae, -arum)

Вушні краплі (auristillae, -arum; eardrop, -s; goutte, -s; auriculaire, -s; gota, -s; otica, -s) можна розглядати як окремий різновид крапель. Вони призначені

для введення (інстиляції) у зовнішній слуховий прохід, є готовою лікарською формою. Їх виписують як офіцин альні розчини, найчастіше – скороченим способом.

Приклад.

Rp.: Auristillarum laevomycetini 10 ml

D.S. По 2 краплі в обидва вуха 3 рази на день.

ПОЛОСКАННЯ ДЛЯ РОТА

(Collutoria, -orum)

Полоскання для рота (collutorium, -ii; collutory, -ries; collutoire, -s; colutorio, -s) – це офіцин альні рідини для промивання рота, до складу яких входять антисептичні або в'язучі засоби, різні ароматичні речовини та харчові барвники. Ця лікарська форма призначена для фармакотерапії захворювань слизової оболонки рота і ясен, а також для дезінфекції рота. Їх не належить ковтати.

Приклад.

Rp.: Collutorii Glycerini et Thymoli composite 100 ml

D.S. Перед промиванням рота розвести у 3 рази теплою водою.

ПОЛОСКАННЯ ДЛЯ ГОРЛА

(Gargarismata, -tis)

Полоскання для горла (gargarismatum, -is; gargle, -s; gargarisme, -s; gargara, -s). До складу рідин, призначених для полоскання горла, входять антисептичні і в'язучі засоби, а з коригуючи компонентів – смакові і ароматичні речовини.

Приклад.

Rp.: Gargarismatis Oxuchinoli 60 ml

D.S. Для полоскання горла 20 – 30 крапель препарату розчинити в одній склянці теплої води.

ЗРОШЕННЯ

(Nebulae, -arum)

Зрошення (nebula, -ae; spray, -s; arrosage, -s; regar, -s) – офіційна лікарська форма у вигляді водного або олійного розчину. Зрошення призначені для розпилювання (інгалятором) на поверхні слизової оболонки носа або горла.

Приклад.

Rp.: Nebulae Isoprenalini 20 ml

D.S. Для зрошування горла.

ОБМИВАННЯ

(Irrigationes, -um)

Обмивання (irrigatio, -onis; irrigation, -s; irrigacion, -s) – це готова рідка лікарська форма. До складу обмивань звичайно входять антисептичні, в'яжучі, пом'якшувальні та інші речовини, призначені для обмивання поверхні шкіри й ран.

Приклад.

Rp.: Irrigationis Zinci sulfatis 100 ml

D.S. Одну чайну ложку препарату розвести в 500 мл теплої води. Обмивати уражені ділянки шкіри.

ЛОСЬЙОНИ

(Lotiones, -um)

Лосьйон (Lotio, -onis; lotion, -s; locion, -s) – це рідка лікарська форма для нанесення на шкіру і слизові оболонки. Це тонка завесь лікарських речовин у воді. Як лосьйони використовують також емульсії і розчини. Іноді до них додають спирт або спиртові розчини біологічно активних речовин. Звичайно до складу лосьйонів входять асептичні, охолоджувальні та ароматичні речовини. Лосьйони застосовують у дерматологічній практиці і в косметичці. Перед застосуванням їх належить збовтувати.

Приклад.

Rp.: Lotionis Zinii spirituosae 100 ml

D.S. Для нанесення на ушкоджену ділянку шкіри (перед застосуванням збовтати).

СПИРТИ

(Spiritus, -us)

Спирт (Spiritus, -us; spirit, -s; spirit, -s; alcohol, -s) – це розчин олій або інших летких речовин (наприклад, камфори) у спирті (прості спирти) або рідини, отримані шляхом дистиляції різних рослинних продуктів (складні спирти).

Приклад.

Rp.: Spiritus Camphorati 50 ml

D.S. Для протирання уражених ділянок шкіри.

ГЛІЦЕРИНИ

(Glycerina, -ni)

Гліцерин (glycerinum, -i; glycerina, -ni) – це офіційальний розчин різних, головним чином антисептичних і в'яжучих лікарських засобів у гліцерині. Розчини олій у гліцерині добре зберігаються і не псуються протягом тривалого часу.

Приклад.

Rp.: Glycerini boraxati 20 ml

D.S. Для змазування ясен.

КОЛОДІЇ

(Collodion, -orum)

Колодій (collodium, -ii; collodion, -s;) – це офіційальна лікарська форма – розчини нітроцелюлози (піроксиліну) у суміші спирту з ефіром (1:7), до якого додають різні лікарські речовини. При нанесенні на шкіру утворює тонку плівку.

Приклад.

Rp.: Collodii salicylatis 20 ml

D.S. Для змазування мозолів.

ЛІКАРСЬКІ ФОРМИ ДЛЯ ІН'ЄКЦІЙ

До лікарських форм, які призначені для парентерального введення належать стерильні водні і масляні розчини, суспензії, емульсії, а також порошки, таблетки, які перед введенням розчиняють у відповідних розчинниках. Їх використовують головним чином для підшкірного, внутрішньом'язового, внутрішньовенного і внутрішньоартеріального введення.

На відміну від розчинів для зовнішнього використання, розчини для ін'єкцій готують на воді для ін'єкцій (бідистильована, стерильна, апірогенна вода - не викликає підвищення температури тіла при парентеральному введенні). До лікарських форм для ін'єкцій ставляться певні вимоги: стерильність, відсутність механічних домішок, стійкість, апірогенність і у ряді випадків - ізотонічність.

Лікарські засоби для ін'єкцій, які випускаються в ампулах і флаконах фармацевтичною промисловістю, вже стерильні, в аптеці не стерилізуються, аптека їх тільки реалізує.

Розчини для ін'єкцій, які готуються в аптеці, підлягають обов'язковій стерилізації. В рецептах це відмічається словом "Sterilisetur" ("Da sterilis", "pro injectionibus").

Розчини для ін'єкцій в ампулах виписують скороченим способом. Після слова Rp.: вказують лікарську форму Solutionis . . ., назву лікарського засобу, концентрацію у процентах і кількість. Після цього D. t. d. N. . . in ampullis, і сигнатуру S.

Rp.: Solutionis Glucosi 40 % - 50 ml

D. t. d. N. 10 in ampullis

S. Вводити внутрішньовенно по 50 мл.

При виписуванні в ампулах сухої речовини вказують назву речовини і кількість в одній ампулі. Потім D. t. d. N. . . . in ampullis, S. і сігнатуру. В сігнатурі вказують порядок розчинення речовин, шлях введення, періодичність ін'єкцій.

Rp.: Vincristini 0,005

D. t. d. N. 6 in ampullis

S. Вміст ампули розчинити в 5 мл ізотонічного стерильного розчину натрію хлориду. Вводити внутрішньовенно 1 раз на тиждень.

Крім цього, в ампулах виписують новогаленові препарати, рідкі органопрепарати, офіцинальні розчини. У цих випадках після слова Rp.: вказують тільки назву препарату і його кількість D. t. d. N. . . . in ampullis. S. і сігнатуру.

Rp.: Digalen - neo 1 ml

D. t. d. N. 10 in ampullis

S. Вводити підшкірно по 1 мл 1 раз на день.

Rp.: Pituitrini pro injectionibus 1 ml (5 OD)

D. t. d. N. 6 in ampullis

S. Вводити підшкірно по 1 мл 1 раз на день.

Деякі лікарські засоби для ін'єкцій виписуються у флаконах. При виписуванні ліків у флаконах дотримуються тих самих правил, що й при виписуванні ліків в ампулах. Різниця лише у тому, що після D. t. d. N. . . ніяких позначень не робимо. Якщо виписуємо препарат у темних склянках, то пишемо D. t. d. N. . . . in vitro nigro.

Rp.: Ampicillini 0,5

D. t. d. N. 10

S. Вміст флакону розчинити у 2 мл 0,5 % розчину новокаїну.

Вводити внутрішньом'язово 4 рази на добу.

Rp.: Suspensionis Hydrocortisoni acetatis 2,5 % 5 ml

D. t. d. N. 6

S. Вводити по 5 мл в м'язи 1 раз на добу.

У деяких випадках у назву готових лікарських форм для ін'єкцій, згідно фармакопеї, входять слова "pro injectionibus", наприклад, Corticotropinum pro injectionibus, Parathyroidinum pro injectionibus. Це не значить, що ці ліки стерилізуються в аптеці, вони вже стерильні і відпускаються у готовому вигляді.

Rp.: Corticotropini pro injectionibus 30 OD

D. t. d. N. 5

S. Вміст флакону розбавити у 3 мл води для ін'єкцій, вводити в м'язи 1 раз на добу.

Якщо виписуємо препарат, активність якого вказуємо в одиницях дії, це обов'язково позначається у рецепті. Наприклад, треба виписати 6 флаконів інсуліну по 5 мл, з активністю 40 ОД в 1 мл.

Rp.: Insulini pro injectionibus 5 ml ((40 OD - 1 ml)

D. t. d. N. 6

S. По 0,5 мл під шкіру 2 рази на день.

або:

Rp.: Insulini pro injectionibus 5 ml (200 OD)

D. t. d. N. 6

S. По 0,5 мл під шкіру 2 рази на день.

При виписуванні рецептів на розчини для ін'єкцій, які готуються в аптеці, обов'язково вказують на їх стерильність. Якщо ліки містять декілька

інгредієнтів, після їх перерахунку пишуть M. Sterilisetur. Потім D. S. і сінгатуру.

Rp.: Sol. Natrii nucleinatis 2 % 25 ml

Sterilisetur!

D. S. Вводити внутрішньом'язово по 5 мл 1 раз на день.

або:

Rp.: Sol . Natrii nucleinatis pro injectionibus 2 % 25 ml

D. S. Вводити в м'яз по 5 мл 1 раз на день.

або:

Rp.: Sol. Natrii nucleinatis 2 % 25 ml

Da sterilis !

S. Вводити в м'яз по 5 мл 1 раз на день.

або:

Rp.: Natrii nucleinatis 0,5

Aquae pro injectionibus ad 25 ml

M. Sterilisetur !

D. S. Вводити внутрішньом'язово по 5 мл 1 раз на день.

Якщо до складу лікарської форми для парентерального введення входять речовини, які легко руйнуються при нагріванні, наприклад розчин адреналіну, то їх додають асептично після стерилізації основного розчину. При цьому в рецепті пишуть Adde aseptice (Додай асептично).

Rp.: Novocaini 1,25

Sol. Natrii chloridi isotonicae 0,9 % ad 500 ml

M. Sterilisetur !

Adde aseptice !

Sol. Adrenalini hydrochl. 0,1 % gtts. XXV

D. S. Для інфільтраційної анестезії.

**ПРАВИЛА ВИПИСУВАННЯ РЕЦЕПТІВ ТА ВИМОГ-ЗАМОВЛЕНЬ
НА ЛІКАРСЬКІ ЗАСОБИ І ВИРОБИ МЕДИЧНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ**

1. Загальні вимоги до виписування та оформлення рецептів на лікарські засоби і вироби медичного призначення

1.1. Рецепти на лікарські засоби і вироби медичного призначення (далі – Рецепти) виписуються лікарями, фельдшерами, акушерками закладів охорони здоров'я незалежно від форм власності та підпорядкування (далі – медичні працівники).

Рецепти на лікарські засоби, вироби медичного призначення, які відпускаються на пільгових умовах чи безоплатно, дозволяється виписувати лікарям державних та комунальних закладів охорони здоров'я, завідувачам фельдшерських, фельдшерсько-акушерських пунктів за узгодженням з органами охорони здоров'я місцевих державних адміністрацій.

1.2. Медичні працівники, які мають право виписувати Рецепти, є відповідальними за призначення хворому ліків та додержання правил виписування Рецептів згідно із законодавством України.

1.3. Рецепти виписуються хворому за наявності відповідних показань з обов'язковим записом про призначення лікарських засобів чи виробів медичного призначення в медичній документації (історія хвороби, медична карта амбулаторного чи стаціонарного хворого).

Рецепти виписуються на лікарські засоби, зареєстровані в Україні, крім випадків, передбачених чинним законодавством.

1.4. Рецепти повинні мати кутовий штамп закладу охорони здоров'я та завірятися підписом і особистою печаткою лікаря, а у випадках, передбачених цим наказом (п. 1.14), додатково – круглою печаткою суб'єкта господарювання, що провадить діяльність, пов'язану з медичною практикою.

Завіряти печаткою закладу охорони здоров'я або іншого суб'єкта господарювання, що проводить діяльність, пов'язану з медичною практикою, незаповнені та не підписані медичним працівником рецептурні бланки

забороняється.

1.5. Лікарі, які займаються приватною медичною практикою, на рецептурних бланках у верхньому лівому куті зазначають свою адресу, номер ліцензії та дату _____ її _____ видачі.

1.6. Рецепти обов'язково виписуються на:

- рецептурні лікарські засоби;
- безрецептурні лікарські засоби, вироби медичного призначення у разі відпуску їх безоплатно чи на пільгових умовах;
- лікарські засоби, які виготовляються в умовах аптеки для конкретного пацієнта.

1.7. Рецепти виписуються на рецептурному бланку форми № 1 (ф-1) та спеціальному рецептурному бланку форми № 3 (ф-3), зразок якої затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 18.01.2003 № 58 «Про затвердження Порядку здійснення контролю за обігом наркотичних (психотропних) лікарських засобів» (із змінами), та виготовляються друкарським способом.

1.8. Нанесення на рецептурний бланк будь-якої рекламної інформації забороняється.

1.9. Назва лікарського засобу, його склад, лікарська форма, звернення лікаря до фармацевтичного працівника про виготовлення та видачу лікарських засобів пишуться латинською мовою.

Використання латинських скорочень дозволяється тільки відповідно до прийнятих у медичній і фармацевтичній практиці.

Забороняється скорочення близьких за найменуванням інгредієнтів, що може призвести до плутанини відносно того, який лікарський засіб приписано.

1.10. Спосіб застосування ліків пишеться державною мовою або мовою міжнародного спілкування відповідно до Закону Української РСР «Про мови в Українській РСР» із зазначенням дози, частоти, часу та умов прийому. Забороняється обмежуватися загальними вказівками типу «Зовнішне», «Відомо» _____ тощо.

1.11. Рецепти виписуються чітко і розбірливо чорнилом або кульковою ручкою з обов'язковим заповненням належної інформації, передбаченої формою бланка Рецепта.

1.12. Усі специфічні вказівки, помітки медичного працівника («Хронічно хворому», «За спеціальним призначенням» тощо) додатково завіряються його підписом та печаткою.

1.13. Рецепти на лікарські засоби, крім наркотичних (психотропних) лікарських засобів та лікарського засобу трамадол (незалежно від його торговельної назви та лікарської форми далі – трамадол), і виробу медичного призначення виписуються на рецептурних бланках ф-1.

Рецепти на наркотичні (психотропні) лікарські засоби в чистому вигляді або в суміші з індиферентними речовинами та трамадол виписуються на спеціальних рецептурних бланках ф-3.

Рецепт ф-3 додатково підписується керівником закладу охорони здоров'я або його заступником з лікувальної роботи (у разі їх відсутності – підписом завідувача відділення цього закладу, на якого покладена відповідальність за призначення наркотичних (психотропних) лікарських засобів та трамадолу) і завіряється печаткою суб'єкта господарювання, що проводить діяльність, пов'язану з медичною практикою.

1.14. На рецептурних бланках ф-1 дозволяється виписувати не більше трьох найменувань лікарських засобів.

На рецептурних бланках ф-1, які залишаються в аптеці (пільгові Рецепти та ті, які підлягають предметно-кількісному обліку, крім наркотичних (психотропних) лікарських засобів та трамадолу), і спеціальному рецептурному бланку ф-3 дозволяється виписувати тільки одне найменування лікарського засобу.

1.15. Рецепти на лікарські засоби, які підлягають предметно-кількісному обліку, що відпускаються на пільгових умовах чи безоплатно, крім наркотичних (психотропних) лікарських засобів та трамадолу, виписуються у двох примірниках на бланку ф-1.

1.16. У разі виписування безоплатно чи на пільгових умовах наркотичних (психотропних) лікарських засобів та трамадолу поряд з виписуванням Рецепта на бланку ф-3 виписуються додатково Рецепти на бланку ф-1.

1.17. Пільговим категоріям пацієнтів, що проводять ін'єкції поза межами лікувально-профілактичних закладів, дозволяється виписувати до 100 г етилового спирту безоплатно на місяць.

1.18. У разі необхідності (відрядження, відпустка тощо) пацієнту, в тому числі тим, хто має право на безоплатне чи пільгове забезпечення, дозволяється виписувати на одному рецептурному бланку лікарські засоби в кількості, передбаченій для тримісячного курсу лікування, ураховуючи норми відпуску лікарських засобів. При виписуванні таких Рецептів лікар повинен зробити вказівку «Хронічно хворому».

1.19. У разі необхідності, відповідно до дозового режиму, дозволяється виписувати Рецепт на лікарський засіб у кількості, необхідній для продовження чи повторення курсу лікування, шляхом зазначення кратності видачі ліків, за винятком лікарських засобів, для яких установлені норми відпуску, зазначені в п. 1.22.

1.20. Для хворих із затяжними і хронічними захворюваннями Рецепти на лікарські засоби, що містять фенобарбітал у суміші з іншими лікарськими засобами та належать до рецептурних, можуть виписуватись на рецептурному бланку ф-1 на курс лікування до одного місяця з обов'язковою вказівкою лікаря «За спеціальним призначенням».

1.21. Забороняється виписувати Рецепти на лікарські засоби, перелічені в додатку 5 до цих Правил, та їх аналоги за дією, що використовуються для всіх видів наркозу (інгаляційного, неінгаляційного, увідного) та з метою досягнення міорелаксації при хірургічних і діагностичних втручаннях.

1.22. Забороняється виписувати в одному Рецепті наведені нижче лікарські засоби у більшій кількості, ніж та, що вказана в таблиці 1.

Таблиця 1.

Назва лікарського засобу	Гранично допустима для відпуску кількість засобу на один Рецепт
Драже 0,025 г	Амфепрамон (фепранон) 50 драже
таблетки 0,2 мг	Бупренорфін 20 табл.
таблетки 0,4 мг	20 табл.
таблетки 2 мг	10-12 табл.
ампули 0,3 мг – 1 мл	20 ампл.
ампули 0,6 мг – 2 мл	10 ампл.
таблетки 5 мг, 15 мг, 30 мг, 60 мг	Дименоксадол (естоцин) 12 табл.
таблетки 10 мг	Морфіну гідрохлорид 10 табл.
ампули 1% – 1 мл	0,1 г (загальної кількості морфіну у перерахунку на безводну основу)
ампули 20% – 5, 10 мл	Натрію оксibuтират та інші солі оксимасляної кислоти 10 ампл.
флакони 66,7% – 50 мл	1 флакон
ампули 1% – 1 мл	Оmnopон 0,1 г (загальної кількості морфіну, кодеїну, тебаїну в перерахунку на безводну основу)
ампули 1,2% – 1 мл	Психотропні лікарські засоби* 10-12 табл., 10 ампл. Тримеперидину гідрохлорид 0,25 г (загальної кількості тримеперидину в перерахунку на безводну основу)
таблетки 25 мг	10 табл.
таблетки 0,25 мг	Триазолам (хальціон) 30 табл.
таблетки 10 мг, 15 мг	Етилморфіну гідрохлорид ** 0,2 г (загальної кількості етилморфіну в перерахунку на безводну основу)
таблетки 25 мг	Просидол 10 табл.
ампули 1% – 1мл	0,25 г (загальної кількості просидолу в перерахунку на безводну основу)
капсули, таблетки 0,05 г	Трамадол (міжнародна непатентована назва) 30 капс., табл.
ампули 5%-1 мл	10 ампл.
ампули 5%-2 мл	10 ампл.
краплі 0,1 г в 1 мл	1 флакон 50 мл
свічки ректальні 0,1 г	20 свічок
* Віднесені до психотропних лікарських засобів згідно із Законом України «Про обіг в Україні наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів». У разі надходження цих препаратів в оригінальних упаковках, що містять більшу кількість таблеток відуказаної норми відпуску, дозволяється виписувати в Рецепт 1 упаковку, але не більше 50 таблеток.	
** В очних краплях та мазях етилморфіну гідрохлорид може виписуватись у кількості до 1 г за наявності вказівки медичного працівника на рецепті «За спеціальним призначенням», завіреної підписом та власною печаткою лікаря, печаткою лікувально-профілактичного закладу.	

1.22.1. Наркотичні (психотропні) комбіновані лікарські засоби, які підлягають предметно-кількісному обліку, виписуються медичними працівниками на рецептурних бланках ф-1.

1.22.2. Забороняється виписувати в одному Рецепті ф-1 наркотичні (психотропні) комбіновані лікарські засоби у більшій кількості в їх складі

наркотичних засобів або психотропних речовин і прекурсорів, ніж та, що вказана в таблиці 2.

Таблиця 2

Назва наркотичного засобу, психотропної речовини, прекурсор	Граничнодопустима для відпуску кількість у складі наркотичного (психотропного) комбінованого лікарського засобу на один Рецепт
Кодеїн	0,2 г
Декстропропоксифен	0,6 г
Фенобарбітал	1 г
Ефедрину гідрохлорид	0,6 г
Псевдоефедрин	0,6 г
Фенілпропаноламін	0,6 г
Ерготамін	0,02 г
Ергометрин	0,002 г
(у перерахунку на безводну основу)	

2. Особливості виписування Рецептів на лікарські засоби, що виготовляються в умовах аптеки

2.1. При виписуванні Рецепта на лікарські засоби, що виготовляються в умовах аптеки, обов'язково зазначається їх склад.

2.2. Назви наркотичних (психотропних) та отруйних лікарських засобів пишуться на початку Рецепта, далі – усі інші лікарські засоби (інгредієнти).

2.3. При виписуванні наркотичних (психотропних), отруйних та сильнодіючих лікарських засобів у дозах, що перевищують вищі одноразові дози, медичний працівник зобов'язаний написати дозу цього засобу словами і поставити знак оклику.

2.4. Кількість твердих та сипучих лікарських засобів указується у грамах (0,001; 0,01; 0,5; 1,0), рідких – у мілілітрах, грамах, краплях. 2.5. При

необхідності негайного відпуску хворому ліків у верхній частині Рецепта проставляється позначка «cito» (швидко) або «statim» (негайно).

3. Термін дії Рецепта

3.1. Рецепти на лікарські засоби, виписані на рецептурних бланках ф-1, дійсні протягом десяти днів з дня виписки, а на спеціальних рецептурних бланках ф-3 – протягом п'яти днів з дня виписки.

4. Оформлення вимог (замовлень) на лікарські засоби і вироби медичного призначення

4.1. Для забезпечення лікувально-діагностичного процесу або проведення наукових досліджень лікувально-профілактичні заклади або науково-дослідні установи можуть отримувати лікарські засоби, вироби медичного призначення з аптек та аптечних складів (баз) на вимогу-замовлення.

4.2. При оформленні вимоги-замовлення для отримання з аптек та аптечних складів (баз) лікарських засобів, виробів медичного призначення вона завіряється кутовим штампом, круглою печаткою лікувально-профілактичного закладу або науково-дослідної установи, підписом керівника закладу (науково-дослідної установи) або його заступника з лікувальної частини.

4.3. У вимозі (замовленні) вказують найменування лікарського засобу, дозування, форму випуску (таблетки, ампули тощо), вид упаковки (коробки, флакони, туби тощо), загальну кількість.

4.4. Вимоги (замовлення) на лікарські засоби, що підлягають предметно-кількісному обліку, лікарські засоби для наркозу, лікарські засоби, які належать до фармакологічних груп, та лікарські засоби, наведені в таблиці 1 п. 1.22 цих Правил, виписуються на окремих бланках вимог-замовлень для кожної групи препаратів.

4.5. Вимоги-замовлення виписуються у трьох примірниках, а на лікарські засоби, що підлягають предметно-кількісному обліку, вимоги-замовлення виписуються у чотирьох примірниках. В аптеці (аптечному складі/базі) залишається один примірник вимоги-замовлення, крім вимоги-замовлення на

лікарські засоби, що підлягають предметно-кількісному обліку, які залишаються у двох примірниках.

РЕЦЕПТУРНІ СКОРОЧЕННЯ

Скорочення латинською мовою	Повне написання латинською мовою	Переклад українською мовою
Rp.:	Recipe	візьми
D.	Da, Dentur	видай, нехай будуть видані
D. t. d.	Da (Dentur) tales doses	видай (видати) таких доз
S.	Signa, Signetur	познач, нехай буде позначено
D. S.	Da Signa	видай, познач; нехай буде
tab.	tabuletta	таблетка
in tab.	in tabulettis	у таблетках
N.	numero	числом
caps.	capsule	капсула
in caps.	in capsulis	у капсулах

ЛІТЕРАТУРА

1. Скакун М.П., Посохова К.А. Фармакологія. Підручник. – Тернопіль: Укрмедкнига, 2003. – 740 с.
2. Чекман І.С., Горчакова Н.О., Казак Л.І. Фармакологія. Підручник для студентів медичних факультетів. Видання 2-ге – Вінниця: Нова книга, 2011. – 784 с.
3. Наказ МОЗ України від 19.07.2005 № 360 «Про затвердження Правил виписування рецептів та вимог-замовлень на лікарські засоби і вироби медичного призначення, Порядку відпуску лікарських засобів і виробів медичного призначення з аптек та їх структурних підрозділів, Інструкції про порядок зберігання, обліку та знищення рецептурних бланків та вимог-замовлень».
4. Постанова Кабінету Міністрів України від 25.04.2012р. № 340 «Про реалізацію пілотного проекту щодо запровадження державного регулювання цін на лікарські засоби для лікування осіб з гіпертонічною хворобою».
5. Закон України «Про лікарські засоби» (введений в дію Постановою Верховної Ради від 04.04.1996р. №124/96-ВР) із змінами.
6. Наказ МОЗ України від 26.08.2005 № 426 «Про затвердження Порядку розведення експертизи реєстраційних матеріалів на лікарські засоби, що подаються на державну реєстрацію (перереєстрацію), а також експертизи матеріалів про внесення змін до реєстраційних матеріалів протягом дії реєстраційного посвідчення».
7. Наказ МОЗ України від 31.10.2011 № 723 «Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з виробництва лікарських засобів, оптової, роздрібної торгівлі лікарськими засобами».